

VÄHÄISIÄ KIRJELMIÄ LXXXIV

SEITOJA

JA

SEIDAN PALVONTAA

KIRJOITTANUT

SAMULI PAULAHARJU

32 KUVAA

HELSINKI 1932

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustannuksella on ilmestynyt

Vähäisiä kirjelmiä:

Loppuunmyyty on numerot VIII, XI, XXI, XXVIII, XXXV.

I. K. E. Petander, Tutkimus 1642 v:n raamatunkäännöksen kielestä. — E. A. Hagfors, Vanhoista häätavoista Orimattilan pitäjässä. Hinta 10: —.

II. K. Grotenfelt, Moniahta lehti Suomen sivistyshistoriaa. Hinta 10: —.

III. V. Malin, Kielellinen ja sanastollinen Tutkimus Ljungo Tuomaanpojan Lainkäännöksistä. — O. Hannikainen, Kielenmurteesta Parikkalan pitäjässä. Hinta 10: —.

IV. Volmari Porkka, Kertomus Runonkeruu-matkasta Inkerissä kesällä v. 1883. Hinta 10:—.

V. August Hjelt, Valikoima Suomalaisia Sananlaskuja, ruotsiksi kääntänyt Elias Brenner. Hinta 10:—.

VI. A. V. Ervasti, Väkiluvunseikoista Venäjän Karjalassa. Hinta 10: —.

VII. H. Paasonen, Lauseopillisia havaintoja verbin ja konjunktionien alalta. Hinta 10: —.

IX. G. E. Leino, Lopen pitäjän kielimurteesta. Tutkimuskoe. Hinta 10: —.

X. K. Grotenfelt, Gabriel Calamniuksen „Vähäinen Cocous Suomalaisista runoista“. Hinta 10: —.

XII. Ad. Neovius, Kalevalan kotiperästä. Hinta 10: —.

XIII. Erkki Reijonen, Nurmeksen murteesta. Äänne- ja muoto-opillinen tutkimus-koe. Hinta 10:—.

XIV. Yrjö Wichmann, Muutamia äänneopillisia havainnoita Lestijoen murteesta. Hinta 10:—.

XV. F. L. Petander, Esitys piispa Eerikki Sorolaisen Postillan kielestä. Hinta 10: —.

XVI. A. E. Lindfors, Tutkimus Heinolan murteesta. Hinta 10: —.

XVII. Yrjö Wichmann, Tietoja Votjaakkien Mytologiasta. Hinta 10: —.

XVIII. Väinö Wallin, Liiviläisten rakennukset. Hinta 10: —.

XIX. Otto Hyyryläinen, Tutkimus Hirvensalmen kielestä. Hinta 10: —.

XX. A. H. Snellman, Virolaisia paikannimiä 1200-luvulta. Hinta 10: —.

XXII. A. R. Niemi, Tutkimus Sakari Topelius vanhemman runonkeräyksistä. Hinta 10: —.

XXIII. Arvid Genetz, Suomalais-ugrilainen ensimmäisen ja toisen tavuun vokaalien välissä. — Ensi tavuun vokaalit suomen, lapin ja mordvan kaksi- ja useampitavuisissa sanoissa. Hinta 10: —.

XXIV. H. Paasonen, Kielellisiä lisiä suomalaisten sivistyshistoriaan. Hinta 10: —.

XXV. J. H. Wennola, Äänneopillisia havainnoita Pohjois-Pohjanmaan rantamurteesta. Hinta 10: —.

XXVI. A. R. Niemi, Kaksi kansanrunokokoelmaa viime vuosisadalta ynnä „Suru-runot Suomalaiset“. Hinta 10: —.

XXVII. Artturi Kannisto, Äänneopillinen tutkimus Urjalan, Kylmäkosken ja Akaan murteesta. Hinta 10: —.

SEITOJA

JA

SEIDAN PALVONTAA

KIRJOITTANUT

SAMULI PAULAHARJU

32 KUVAA

HELSINKI 1932

HELSINKI 1932

SUOMAL. KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINON O.Y.

Seidan palvonta.

Seuraavan esityksen tiedot ja asiat seidoista ja seidan palvonnasta olen poiminut omista ja vaimoni keräyksistä ja muistiinpanoista, joita olemme Lapin matkoilla tehneet. Tiedot ja kuvat Iijärven Seita-laassasta, Ulkukivistä ja Taa-
vetin kivistä ovat tohtori Paavo Ravilan antamat. Seidan palvonta esiintyy muistiinpanoissamme sellaisena kuin se vielä elää Lapin vanhojen muisteluksissa ja uskomuksissa. Seitojen ja pyhien paikkojen luettelo käsittää vain Taka- ja Länsi-Lapin, jotka tähänastisilla matkoilla olemme ennättäneet kiertää. Näilläkin seuduilla silti saattaa olla useitakin palvospaikkoja, joita ei ole tullut tietoomme, taikka ovat tiedot niistä jo unohtuneet. Mutta luetteloä voi täydentää.

Muistelijoina on ollut useita kymmeniä vanhoja Lapin ja Perä-Pohjan ukkoja ja eukkoja, sellaisia kuin Andaras Kitti, Salomon Näkkäläjärvi, Pekka Pokka, Elli Valkeapää-Ketomella, Kadja-Nilla, Simo Vars, Piera Saara, Katriina Lukkari, Birit Helander y.m.

Oulussa, toukok. 1932.

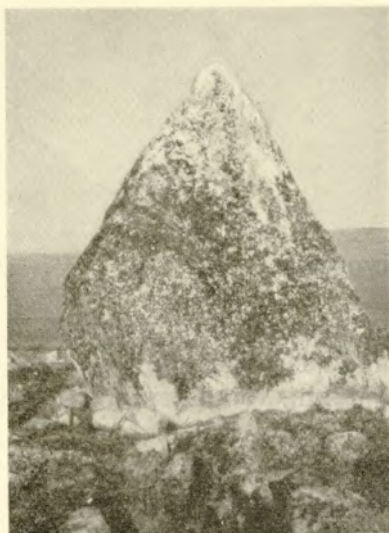
S. P.

Seidan palvontaa.

»Lappalaiset palvelivat kiviä, panivat niitä jumaliksi ja voitelivat kalanrasvalla ja poronkuulla», sillä »ihmisen suku on sellaista, että pitää palvella jotakin, vaikka ei Jumalasta tiijä mitään.»

Vanha lappalainen näin selostaa ja muistelee esi-isiansä ikivanhaa seidan palvomista. Hän on edesmenneiltä vanhoilta kuullut siitä paljon muisteluksia, joku ikäloppu äijä on itsekin palvonut tunturien merkillistä kiveä taikka kumartanut järvenrannan outoa kallionlohkarettä. Saattaapa muuan ukko sanoa sellaisenkin mielipiteen, että joku pororikas suurissa tuntureissaan vieläkin joskus katoaa erämaahan salaiselle palvontaretkelle.

Vanha edesmennyt Lappi aivan yhtenäin palvoi seitojaan, ja suuressa Lapinmaassa niitä oli paljon. Mutta lappalainen, vaikkahan kiviä ja kantoja palvelikin, ei kumminkaan ollut niin yksinkertainen, että olisi, niinkuin joskus on sanottu, kumartanut mitä tahansa kiveä ja pötkelöä. Vain erikoiset, muita isommat taikka muita merkillisemmät pahdat, kivi-paadet ja kallionlohkareet herättivät hänen huomiotaan. Alastoman tunturinrinteen yksinäinen jylhä pylväs, metsäkankaan yksinolija pahta taikka järvenrannalla yksinäin tönöttävä vuorenjärkele, koskenkorvan outo reikäkivi tai ruma veden kuluttama paasi olivat jo niin merkillisiä, että niissä varmasti piili jokin salainen voima, jonka apuun saattoi turvautua. Kauas näkyvä valkoinen kallionkappale oli muita ihmeellisempi ja hyvin palvottava. Suuri voima saattoi asua myös ruskeassa pahdassa, jonka rosot tavoittelivat ihmisen kasvojen taikka eläimen muotoa, yhtä hyvin kuin kivissä, jotka kokonaisuudessaan olivat ihmisen tai

Kuva 1. Terbmisvaaran seita
idästä.

Kuva 2. Kilkkasjäyryn seita.
Koutokeino.

jonkin eläimen muotoisia taikka tönöttivät perustuksillaan kuin suuri lapinkota. Lappi oli pitkästä kokemuksestaan tullut huomaamaan, että sellaiset kivet olivat väkeviä ja pyhiä ja antoivat tarvittaessa voimaa ja apua, kun vain osasi oikein pyytää.

Ruijanmeren rantapahtojen monilukuiset ylpeät kallio-
muodostumat, useasti monta kymmentä metriä korkeat
liuskakivi- ja kalkkikivipatsaat — Lapinkirkot, Piispat,
Sima-Langot, Hornit, Ahkut ja Galgut — olivat kuin vartav-
vasten siunattuja lapinjumaliksi. Helposti lappalainen ne
huomasi ja ahkeraan niitä palvoi. Kauas näkyi autiossa tun-
turimaassa myös Terbmisvaaran nelimetrinen valkopäinen
pylväs, niinkuin korkea vuorelaisen kota, hyvin huomasi
Somasjäyryn valtavan rantakiven, hyvin Seiteoaiiven suuren
kalttopahdan, samoin Näkkäljärven vaaleanharmaan, suip-
poharjaisen parisylisen kalliolouhen. Taatsijärven kuusi-
seitsensylinen pystyseita seisoi kuin mahtava kalliotaatto
jylhällä pahtarannalla, ja hyvin huomattava oli Tenon Jäyri-
bainjargan seitakivi, joka komotti komeana kuin jättiläisen

Kuva 3. Mustanlompolon palvoskiviä. Enontekiö.

valtaistuin, komea oli Pakajärvenkin Seitapahta. Koutokeinon Kilkkasjäyrin ruskea rosokivi, vain toista kyynärää korkea, ei koollaan kutsunut. Jumalaisen väkevä voima piili sen oudoissa piirteissä ja salaisissa rosoissa, samoin kuin Utsjoen suun matalassa vesikivessä, joka rosopintaisena, oikein kuin vyöllä vyötettynä, yritteli painautua kuohujen alle.

Joskus saattoi olla samalla paikalla toinenkin kivi aivan lähellä, ja silloin ne olivat jumalia molemmat. Sellainen jumalaispari, Lalla ja Kristohver, seisoo Porsangerinvuonon Silhvarin laella. Läijisvuonon lähimailla Vaddasbaktessa on sarvilakkinen kiviakka sekä sen lähellä liikkuva kivi, molemmat palvottuja. Mustanlompolon rannalla Pöyrisjärven takana on lähekkäin kolme neljä isoa kiveä, ja kaikkia kalamiehet ovat palvelleet.

Luonnon laittamia kappaleita tällaiset lapinjumalat olivat, luotuja kiviä eikä ihmiskäsillä tehtyjä. Mutta on ollut muutamia palvoskiviä, joita mainitaan ihmisten laittamiksi. Sellainen kerrotaan olleen Kittilässä, Jänkkjärven Seijansaassa, ihmisen muotoiseksi muovailtu punasinertävä pissikivi. Samoin sanotaan Kittilän Kuusirovassa olleen kivistä rakennetun »uunin» sekä sen perässä ihmisen mallisen laakakiven. Muutamat palvoskivet olivat sikäli ihmistyötä, että palvojat olivat ne — jonkin merkillisen näköisen kiven —

Kuva 4. Keripää, kalapatsas, Kittilän Mustalammen päästä.

asettaneet sijoilleen pienempien kivien varaan — jotkut pikku kivien varassa kykötävät suurkivet kyllä olivat luonnon laittamia merkillisyyksiä ja siis hyvinkin palvottavia. Muutamien pyhien paikkojen arvoa olivat palvojat korostaneet rakentamalla puisen aidan seitakivensä ympärille.

Koko tunturi saattoi tulla suureksi pyhäksi paikaksi, varsinkin jos sen hoivissa oli voimallisen jumalan asuin-sija, Seitapahta, Seit'autsi taikka jokin muu jylhä tunturikorso, johon uhraukset toimitettiin. Lapin joka ää-

rellä on oma *Pyhätunturinsa*, *Pyhäkeronsa*, tai *Passeöohkansa*, *Passevärrensä* ja *Passejäyrinsä*. Utsjoella on kolmet komeat Ailigakset, *Utsjoensuun-Ailigas*, *Nuvvus-Ailigas* ja *Kariganjargan-Ailigas*. Enontekiönkin tunturimaassa on niinikään *Ailakahvaara*, ja Enontekiön ja Norjan rajoilla on mahtava *Haldde* eli *Haldii*, Haltiatunturi. *Haldde* on monen Ruijankin tunturin nimenä.

Vanhat tutkijat kertovat Lapin puuseidoista, jotka olivat merkillisen näköisiä kantoja taikka ihmisen muotoiseksi veistettyjä puita. Sellainen ihmisen näköinen puupötkelö kerrotaan entiseen aikaan olleen Pöntsön takametsässä, Kuusi-vaarassa, Kittilän ja Muonion rajamailla. Noin 40—50 vuotta takaperin se oli vielä ollut hahmollaan, oli ollut pää silmineen, nenineen ja suineen, oli vielä kädet sivulta eteen koukussa, oli jalat varpaineen sekä myös suoro. Enontekiön Ketojärvellä kerrotaan niinikään olleen puisen kalajumalan, samoin Keräsjärven rannalla. Ihmisten tekemiä olivat kumpainenkin olleet.

Mutta monilukuiset puiset patsaat, nuppipäiset kannot, —

Kuva 5. Utsjoen tunturimaata. Keskellä lompolon rannalla pieni riekkokivi.

vert. Julius Krohn, Suomen suvun pakanallinen jumalanpalvelus, siv. 77, sekä Uno Holmberg, Lappalaisten uskonto, siv. 37 — joita vieläkin näkee siellä täällä Peräpohjassa, tuskin ovat olleet lappalaisten puujumalia. Ainakin Kittilän erämaissa, Molkolammen rannalla, Mustanlammen päässä Mustavaarassa, Kinisselällä ja Liivajoen tienoilla sekä Uollin Pöytämaassa tällaiset kannot ovat vain hyvin onnistuneen pyytöretken muistoksi hakattuja *pattahia, keripäitä*. Kalanpyytäjät hakkasivat järven rannalle *kalapattahan*, peuranpyytäjät samoin tekivät patsaan peurasaaliin muistoksi. Kontion kaatajat laittoivat patsaan kontion kaatoretken muistoksi, vieläpä lintumiehetkin muistivat patsaalla hyvää saalispaikkaa, varsinkin erinomaista metson kiimakenttää, vaikkapa sellaista kuin Uollin Pöytämaa. Patsas hakattiin pari kyynärää korkeaksi, tehtiin sen päähän kaula ja nuppi, veistettiin vielä neljältä taholta, että se paremmin kuivaisi, eikä pian lahoisi, ja lopuksi leikattiin sen kylkeen vuosiluku sekä pyytäjän puumerkkejä. Patsaat olivat tavallaan saalis-karsikoita, ja niitä saattoi olla useampiakin samalla kalarrannalla tai pyytökankaalla, aivan samalla tavalla kuin edellämainsittujen teosten julkaisemassa kuvassa Jumiskojoen kankaalla. Samankaltaisia saaliin saantimerkkejä ovat Utsjoen tunturien *riekkokivet*. Utsjoen riekonpyytäjän sanotaan hy-

Kuva 6. Puolmakin tunturipalkaan tienviittoja. Utsjoki.

välle saalispaikalleen kääntävän kiven pystyyn ja nostavan vielä toisen, pienemmän kiven sen nokkaan. Ruotsin-Läpin Jukkasjärven entiset kalamiehet saatuaan Sautusjärven takaisesta Saivosta hyvän siikasaaliin rakensivat rännalle, nuotan nostimille mättäistä *ihmisenkuvia*, »että toistekin siihen veetään».

Muuten lappalainen varsin monesti rakentelee kiviä päällekkäin. Aution puuttoman tunturin palkaan hän viitoittaa kivilatomuksilla. Polun viereiselle isolle kivelle hän nostaa pienemmän kiven, sitten vielä toisen, kolmannen, joskus neljännenkin niin, että palkaan vartijaviitta seisoo kuin tunturijumala. Toisinaan näkee venevalkaman vieressä pikkuisen kiviukon seisoa tönöttävän. Se on lasten rantakivistä rakentama leikkipatsas. Myös ensi käyntinsä muistoksi saattaa lappalainen outoon tunturiin nostella kiviä päällekkäin.

Lappalaiset palvelivat elinkeinojensa mukaan ainakin kolmia seitoja. Kalanpyytäjät kumarsivat *kalaseitaa* eli *kalajumalaa*, peuramiehet palvoivat *peuraseitaa*, ja porolappalaisilla oli *poroseita*.

Kalaseidat olivat luonnollisesti aina pyytöveden äärellä. Ruijan suuret kalajumalat olivat vuonojen rannoilla. Järven rantaseidat olivat hyvin usein niemessä, kuten on Kaarantojärvellä, Törmäslompolossa, Jierisjärvellä, Sirkka-

Kuva 7. Utsjoen tunturimaata, Puolmakin palkaan varrelta.
Kivistä kasattu tienviitta.

Särki- ja Sotkajärvillä. Monet taas olivat järven saarella, niinkuin Säytsjäyrin, Muddusjäyrin, Iijärven sekä Inarin Ukko ja Golleahkku. Jotkut olivat lahden perukassa, kuten Ketojärven seita. Jokikalastajien jumala oli joenmutkan niemessä, niinkuin Tenolla Jäyribai-njargan iso kivi, taikka kosken rantavedessä, kuten Utsjoen suupuolen kalaseita. Jurmunkosken seitakivi oli ennen ollut Seitajyppyrällä kosken rannalla.

Peuramiesten seita seisoi useinkin suuressa tunturissa. Ruijan tuntureissa niitä oli m.m. Läijisvuonon lähimailla komea Vaddasbaktin kiviakka. Karigas-njargan-Ailigak-nessa oli ennen utsjokelaisten ja inarilaisten mahtava peura-jumala. Mutta saattoi peuraseita olla alempanakin koivuou-dassa kankaalla, niinkuin Outakosken luona, Tenon lähellä, saattoi joskus maata romottaa joen rannalla aivan vesirajassa, kuten Utsjoen suupuolen reikäperäinen kallionlohkare, taikka olla järvenniemessä niinkuin Inarin Muddusjäyrin palvoskivi.

Erämaita kiertelevien prolappalaisten jumalaiset olivat useinkin suuren tunturin selällä, jutokeinon varrella tai ainakin sen lähitienoilla niin, että tunturimies eloineen jutaes-saan saattoi hyvin käväistä palvospaikallaan. Sellainen oli Terbmisvaaran suuri pystykivi, samoin Siðuskohpan eli Seite-oaiven valtava kalttopatsas ynnä Njuohkargtunturin ja

Kuva 8. Tenon venevalkaman kiviukko. Lasten rakentama.

pien pyytömiesten palvoskivi oli Rovasielg-jäyrin jumalainen Utsjoen Petsikkotunturissa, samoin Särkijärven seitakivi Kittilän Tepastajoella ja Törmäslompolon seita. Pakajärven seita lienevät palvelleet sekä promiehet että peuranpyytäjät, samoin kuin Ailigas- ja Muotkatunturien seitoja. Taatsijärven pystyä patsasta palvoi koko lappi, peuramiehet, kalamiehet ja promiehet, ja yhtähyvin Näkkäljärven seita oli kaikkien palvoma. Peuran antajaksi oli Näkkälän suurkivi havaittu, kun sen luota kerran oli saatu kaksi isoa peurahirvasta, jotka olivat takertuneet sarvistaan toisiinsa metsänsolkeen.

Seita oli ankara jumala. Sitä piti ahkerasti muistaa ja palvoa, jos tahtoi, että kaikki menestyisi hyvin. Kalaretkelle mennessään pyytömiestä aina sousti seitakivensä luokse tekemään lupauksia, pyytämään hyvää onnea ja kysymään jumalaisen mieltä. Alattiovuonon lappalainen sousti Kalkkiniemen Galgun tyvelle, pani kalanruodon Galgun päälle ja kumarтели. Jos ruoto putosi maahan kumolleen, ei tullut kalaa,

Annivaaran seidat sekä Porsangerinvuonon hopeahattuisen Silhvarin Lalla ja Kristohver ynnä monet muut Ruijan tunturijumalat. Moni ylilappalaisen poroseita oli tunturimaassa asettunut järven alastomalle rannalle, niinkuin Haldden seutujen Somasjäyrin valtakallio, taikka joenrannalle, niinkuin Tenon Jounasgäddgi. Outamaiden poroseita voi myös olla mäntyisellä kankaalla, kuten Pakajärven suuri Seitapahta.

Mutta monta kertaa saattoivat samaa seitaä palvelleä sekä kalamiehet että peuranpyytäjät. Sellainen molempien

Kuva 9. Hukka-Salkko. Kilkkasjäyrin kiven palvoja.

mutta jos se putosi kohdalleen, kourupuoli ylöskäsin, oli Galgu suosiollinen ja soi hyvin kaloja. Kittilän Karhulan Sammu meni Kaisa-Mariansa kanssa Taatsin jumalaisen juureen laulamaan:

»Jos saamme kaloja,
suuren siian,
niin suurimuksen siianpään
tuomme sinulle.»

Kivijärven Kutumaraston palvoskivelle, Norjan ja Suomen rajalla, hyvien rautujen haltialle, pyytäjät lupailivat:

»Jos nyt annat kaloja,
niin annan sinulle lahjoja,
jos annat rautuja.»

Kilkkasjäyrin ruskeata pikku jumalaista Hukka-Salkko kävi kala-apajalle mennessään pyytelemissä:

»Addi munji kuulit,
nuko ouddike addam!
Mu vuoilli vuoijam duu.»

Ja Oskalon vanha äijä puheli samalle Kilkkasen kivelle:

»On huono sää.
Veämme nyt palvoskalaa.
Jos saamme hyvin kalaa,
niin kyllä voijamme sinut rasvalla.
Kyllä sinä, raukka, olet siinä ruostunut.
Mutta jos saamme hyvin kalaa,
niin kyllä me sinulle tuomme rasvaa,
ja puhistamme sinut.»

Utsjoen suupuolen kalajumalan palvojallakin oli omat sanansa, niinkuin raamatun lauseet. Omasta kokemuksesta ne oli opittu ja hyväksi nähty, eikä niitä tyhjän takia ruvettu lausumaan.

Seitaa puhuteltuaan kalamies meni apajalleen ja sai hyvin kalaa. Hukka-Salkko sai nuotan täyden, Oskalon äijä sai nuotan täyden, ja Karhulan Sammu Kaisoineen veti paljon siikoja.

Mutta sitten piti muistaa jumalaista. Sitä vietiin, mitä oli luvattu, kalaa, kalanpäitä tai kalanrasvaa — jäämereläiset veivät merikalaa rasvaa, ja siitä Uuniemen Ailigäđgi antoi pallasta. Tavallisesti voideltiin seitaa kalansuljuilla tai muulla kalanrasvalla. Inarilainen antoi taimenenpään, tenolainen voiteli lohensuolilla ja rasvalla. Inarin parasta kun oli taimen, Tenon taas lohi. Mutta joskus annettiin muutakin kuin kalaa. Utsjokelainen uhrasi rahaa, Ketojärven seitaa voideltiin viinalla ja voilla, Kōnkämäenolla heitettiin tupakkaa, ja Kivijärven Kutumarasto vaati rautaa ja terästä, neulaa, naskalia tai muuta rautaa, mutta tyytyi tulitikkuihinkin. Karhulan Sammun akka vei Taatsin jumalaiselle isomuksia siianpäitä. Taatsissa oli oikein vartavastinen koivuriuku, Murri-Pekan ja Pultsu-akan tekemä, sompalatvainen *pitkäkäsi*, jonka pyörähtävälle, vitsoista väännetylle latvakerille

asetettiin kalanpää tai muu uhri ja pahdan vierteellä seisten ojennettiin ja asetettiin jumalaisen olkapykälille. Sitten asetettiin pitkäkäsi sievästi sijalleen seitaa vasten nojaamaan.

Mutta Tepastojoen Särkijärven *Reikäkivelle* piti antaa uhrilahjat e n n e n pyytöön menemistä ja sanoa:

»Vesi vanhin veljeksistä,
anna, kalajumala, kaloja
tälle vuorokauvelle!»

Piti vielä tehdä t u l i kiven viereen ja pyydellä:

»Tuli nuorin tyttäristä,
anna päivän paistaa,
että kala pysyy liikkeellä järvessä!»

Tepastolompolon ja Puljun miehillä oli aina kalalle menettäessä kova kilpailu, kuka ensin ennättäisi antaa lahjansa Reikäkivelle. Sillä kalaa sai parhaiten se, joka oli lahjansa antanut, työntänyt jumalaisen uhrikoloon. Yhtä useampaa ei samalla kerralla siihen sopinut, eikä toisen ennättämää lahjaa saanut ottaa pois, ennenkuin vasta vuorokauden päästä, toisella kalavuorolla. Parhaimuksia kaloja sekä tupakkihastoja pyytömiehet jumalalleen uhrasivat ja voitelivat sitä kalanrasvalla. Mutta monta kertaa kalamiehille tuli tavaton tora, kun toinen kumminkin kesken pyytövuoroa viskasi toisen antaman lahjan pois ja työnsi sijaan omansa. Entiseen aikaan Rautuskylän ja Jiesiöjärven miehet olivat riidelleet ja tapelleet ankarasti, lyöneet parilta mieheltä jalatkin poikki, ja niin oli käynyt, että hyvä siika oli kadonnut koko järvestä niin, ettei ole neljäänkymmeneen vuoteen nähty, silliä ja rökkäitä vain.

Samoin kuin kalamiehet, samoin peuramiehetkin pyytöretkelle mennessään kävivät jumalaisen juurella. Muddusjäyrin seitakiveltä pyytäjät tietelivät, mihin päin olisi paras lähteä saaliin ajoin, luetellen nimiä toisensa perään. Mitä nimeä mainittaessa seita liikahti, sinne oli paras painua. Sil-

loin ei koskaan retki mennyt hukkaan, kun kerran seita oli sen tunnustanut. Taatsin suurkiven luona Karhulan Sammu ja Murri-Pekka laulelivat ja lupailivat:

»Jos saamme peuroja,
niin suurimukset naamasarvet
me sinulle tuomme.»

Kerran kalaa pyytäessään Taatsijärvellä Sammu rupesi seita kunnioittaen laulamaan peurasta, ja niin väkevä jumalainen oli, että pian tulikin järven takarannalle neljä peuraa. Niitä kohta lähdettiin ajamaan, yksi saatiin, ja aamulla Sammu saatteli naamasarvet jumalalle, kurotellen ne pitkälläkädellä seidan olkapäälle.

Entiset suuret lapinnoidat olivat peuraseitansa juurella joikanneet ja lopulta menneet loveen, *louheen*, ja siinä *juovsattaneel* tunturista peuroja saaliikseen. Silloin oli seidan voima ja noidan voima vetänyt peuroja kiven äärelle. Utsjoen suupuolen peuraseidan luona oli lapinnoita ollut poikineen, mennyt loveen ja kieltänyt poikaa puhumasta sanaakaan, vaikka mitä näkisi Ailigastunturissa. Mutta kun poika oli nähnyt tunturista jutavan suuren peuratokan, hän ei ollut malttanutkaan olla huudahtamatta:

»Guoddit duokke duoddarast!»

Tämä oli ollut niin paha asia, että peurat olivat heti hävinneet, ja noita poikineen oli lentänyt keskelle jokea muuttuen kahdeksi kiveksi. Ja samat kivet ovat vieläkin samassa paikassa.

Vaddasbaktessa Ruijan noidat, vanha Raste-äijäkin ja Bikka-ukko, juovsattivat villipeuraa — ja muutakin kallista eläintä — tehden vielä naisen näköisen olion seitakivelle, ja Vaddasbakte oli niin voimallinen, että veti peuroja laumoittain juurelleen, eikä laskenut niitä enää pois luotaan. Siihen peurat kuolivat nälkään, ellei juovsattaja tai joku muu tullut niitä tappamaan. Vaddasbaktien jumalan juurella olikin tavattomat sarvikasat, joita sille oli saaliista uhrattu.

Sarvet, varsinkin hirvaan suurimukset naamasarvet, olivat parasta, mitä peuranpyytjä saattoi jumalalleen antaa lahjaksi. Niinkuin Vaddasbakten niin myös monen muun peuraseidan ympärystä oli täynnä sarvia, toisissa oikein isot röykkiöt. Outakosken peurajumalan juurella on vieläkin lahonneita sarvenkappaleita. Sanotaan ennen olleen kiven ympärillä oikein *aitauksen*, jonka sisäpuolelle sarvet oli aseteltu, ja vahva polku oli kiveltä vetänyt tunturiin. Luja aita oli aikoinaan ollut myös Silhvarin Lallan ja Kristohverin ympärillä, ja aidan sisäpuolella oli sarvia. Vanhoja lahonneita sarvia näkyy vielä Roavvisielg-jäyrin peuraseidan juurella, samoin Ailigastunturissa.

Sarvet olivat hyviä, mutta kelpasi seidalle muukin tavara, niinkuin peuran päät ja konttiluut. Muddusjäyrin kivelle sanotaan viedyn pääluita, samoin Ailigastunturin jumalalle. Kontteja annettiin ainakin Muddusjäyrin ja Näkkäläjärven seidoille, jopa konttiluut särjettiin ja voideltiin kiveä rasvalla, niinkuin Näkkälän ja Seitalompolon jumalia. Kargguvaaran seitaa siveltiin sulatetulla peurankuulla. Joskus kelpasi jumalaiselle rahakin. Outakosken suurkiven salaiseen koperoon pantiin rahoja, samoin kuin Utsjoensuun rantakiven syvään peräaukkoon, ja rahaa mainitaan Ailigastunturin seidalle uhratun sarvien ohella. Rahalahjat lienevät kyllä annetut useammin muun asian kuin peurasaaliin takia.

Ylilappalaisilla, jotka alituisesti kiertelivät tuntureita porolaumoineen jutaen milloin pohjoiseen Jäämeren rannoille, milloin taas etelän outamaihin, oli aina syksyin ja kevään parhaat palvosaikansa. Syksyllä, kun kesä oli eletty Jäämeren vilpoisessa hengessä, ja vasat siellä kasvaneet hyvin sekä koko elo oli komea ja lihava, piti viedä jumalalle suuret lahjat, että se edelleenkin antaisi elon yhtä hyvin menestyä. Keväällä taas piti palvoa ja tehdä lupauksia, että jumala soisi hyvän kesänmenon. Suurilla poromiehillä oli tunturissa oma palvoskivensä, jonka ohitse tai lähtitienoitse erämaita jutaessa vaellettiin. Vanha Jouna-äijä ruuhkautti tokkansa Tenon ylitse aina Gaavan luona Jounas-gädgen ohitse. Koutokeinon Niilas-Niila Saaralla oli palvoskivi Alattion takatuntureissa, Fallisjoen latvoilla. Jäämerelle jutaessaan Niila pysähtyi

eloineen tunturiin, antoi lauman siellä levähtää ja palkia, vei sarvia palvoskiven p o h j o i s s i v u l l e ja sanoi:

»Kun minä kiellän menemästä,
niin älä laske!
Mutta kun minä käsken,
niin laske!»

Ja sitten vasta, kun ukko antoi elonsa lähteä jutamaan, antoi seitakin luvan, ja meno onnistui hyvin. Syksyllä Niilas-Niila taas palasi samoja teitä etelään, pysähtyi, kävi kivellet, asetteli sarvia kiven e t e l ä s i v u l l e ja sanoi samalla lailla.

Karran Rastin seita oli niinikään pohjoisissa tuntureissa, ja ohitse jutaessaan äijä aina meni jumalansa juureen yöksi nukkumaan. Sitten ukko pyyteli ja lupaili:

»Tuon keväällä tullessani
sulle lannanrommia,
jos sitten suojelet eloani,
ettei yksikään poro vierä pahdalta alas,
kun keväällä merenrannalle menen.»

Eivätkä porot vierineet jyrkkien pahtojen kuruihin.

Hyvin meni Matin Aslakankin elo Raisintuntureissa, joissa oli Aslakan palvoskivi Pilton takana. Vaikka oli kamala kallionpaikka, toisella puolella jyrkkä pahtaseinä, toisella pohjaton kuilu, kapea kulku vain välissä, niin ehjänä ruuhkasi elosen ohitse, kun Aslakka oli käynyt palvoskivellään parhaissa vaatteissa ja avopäin sitä kumarrellut ja pyydellyt. Mutta niin ankara oli sitten tunturijumala, ettei Aslakka saanut tokastaan myydä poroja. Sivakoista ja sivakkavitsoista hän vain sai antaa vanhoja silmäpuolia ja muita kisuraporoja.

Panne-galles taas syksyllä toi Jäämereltä palatessaan inarilaiselle jumalalleen ruijanviinaa.

Ruotsin-Lapin Rensjön lappalaisten suuri uhripaikka oli *Vaassilaki*. Se oli korkea tasalakinen tunturihuippu Norjan rajoilla, ja tunturin ympäristöillä oli lappalaisten elolla kaik-

kein lihavimmat ruohoiset kesälaitumet. Siellä porot menestyivät hyvin, ja lappalaiset uhrasivat Vaassilaelle kaikkein kauneimmat ja mieluisimmat poronsa, valkoiset ja mustapilkkuiset härät. Uhriksi valitun elukan sarviin sideltiin silkkinauhoja ja kirjavia pauloja, jotta poro oli oikein korea. Ja kohta kun poro oli jumalalle nimitetty, se katosi itsestään tokasta. Toiset Ruotsin lappalaiset taas palvelivat Vittanginvaaran *Uhrilakea*, joka oli Vittanginjoen latvoilla. Vaaran laki oli ennen aivan täynnä poronsarvia. Ja Kummanon latvoilla oli hirmuisen iso, harmaansekainen yksinäinen *Uhrikivi*, jonka juurella oli poronsarvia kalloineen. Sitä palvelivat Lainiovuoman lappalaiset, samoin kuin Norjan puolella kesälaitumilla ollessaan *Haldiiladnin* kahta pientä kivi-jumalaa, jotka seisovivat vierekkäin hattu päässä kuin »härrä ja rovva» kivitievalla Ainajäyrin rannalla Maalsjoen latvoilla. Sarvia hekin antoivat jumalilleen sekä lanttejakin.

Suomen tuntureissa oli monen erämaiden kiertäjän palvoskivi. Nillukka-äijä toisen vanhan ukon kanssa voiteli poronkuulla Ketojärven seitakiveä, ja rasva rupesi kiven kyljessä oikein elämään. Jomppaiset ja Vuolabbat palvelivat Ailigastunturin Ivvarkuivissa, kantoivat uhripaikkaansa kasoittain poronsarvia ja konttiluita, jopa hopeataalereitakin. Siellä vanha Maaret Vuolabba uhrasi, ja siellä myös entinen Niila Jomppainen kävi palvomassa.¹

Vanha kuulu Čalkku-Niila² taas uhrasi, kerrotaan, Viipustunturissa ja Peltotunturissa, sanotaanpa, Taatsissakin. Enimmin hän sentään ehkä palvoi Viipustunturissa.

Viipustunturissa on kauhean ruma kuru, Lemminkorsa, ja se oli Niilan uhrauspaikka. Joka syksy mikkelin aikoina, kun elo oli komeimmillaan ja hirvaat rupesivat rykimään, Niila puki parhaat parseelit päälleen, otti muutamia poroja sekä eväitä matkaansa ja yksinään juti tunturiin. Eikä kukaan tietänyt, mihin hän katosi. Čalkku-Niila meni palvospaikkaansa Viipustunturiin, makaili siellä pari viikkoa ja uhrasi jumalalleen kolme kaikkein komeinta poroa, mustan hirvaan, valkkohirvaan ja hallavankarvaisen hirvaan. Ei Niila niitä

¹ Maaret Vuolabba s. 1787, † 1866. — Niila Jomppainen s. 1802, † 1873. — ² Čalkku-Niila s. 1822, † 1912.

tappanut, vaan syöksi ne elävinä syvään tunturin halkeamaan. Parin viikon kuluttua Niila palasi takaisin, mutta ei hän kenellekään muistellut, missä oli ollut.

Kittien palvospaikka taas oli Muotkatunturien Galguoai-
vessa. Sinne vanha Kunku-Hannu vei lahjansa, ja siellä siten entinen Kitti-Niila¹ uhraili ja joikaili Galguoai-vestansa. Se oli valkkopäinen tunturi, äijällä oli monta kymmentä gufittarien valkkoa, gabba-jievjaa sekä kirjavia poroja, ja ukko itse oli jo valkkopäinen. Siitä Niila komeasti joikasteli:

»Galguoai-ve riggii ukkii joo,
Galguoai-ve gabba-jievja,
Galgu kirjotallat joo,
gabba gabba lihkkii joo,
riggii ukkii joo.
Houpp!»

Ja sitten taas:

»Galguoai-ve njälja loggi gabba-jievja,
joo joo joo,
Galguoai-ve, Galguoai-ve gabba-ädjä,
joo joo joo,
Galguoai-ve gabba-isid,
gog gog gog goo — houpp!»

Joka syksy Niila uhrasi tunturijumalalleen valkoisen spailakan, joka syksy spailakka katosi, eikä Niila muistellut siitä muille mitään. Ja poroelo vain yhä lisääntyi, ja valkkoporoja sekä kirjavia poroja tuli niin, että kirjava tokka näkyi kauas tunturista. Koko elinaikansa ukko uhrasi ja joikaili tunturistaan. Vielä Niilan kuoleman jälkeen kuultiin Gaissavaara-
rasta, palvostunturin tienohilta kummaa joikausta:

»Vuoi dak riggäk,
vuoi dak riggäk,
ukkuu kukkuu,
oo-oo oo-oo oo!

¹ Kitti-Niila s. 1846, † 1919.

Vuoi dak riggäk,
 riggäk riggäk,
 ukkuu kukkuu,
 uu-uu uu-uu uu!»

Poroja uhrasivat seitakivelleen ennen monet muutkin tunturienkiertäjät. Silhvarin jumalaisparista kerrotaan, että piti otettaman syksyllä vasa ja poltettaman jumalaisten juurella niin, että siitä elo hyvin menestyisi.

Hyvin sanotaan kaikkein seidan palvojien elon aina menestyneenkin. Jumalainen antoi palvojiensa elon nopeasti lisääntymään, ja *palvoseloksi* sitä sanottiin, kun se oli palvomalla saatua. Matin Aslakan palvoselon sanotaan aikoinaan olleen 5,000—6,000:n suuruisen. Čalkku-Niilalla kerrotaan olleen 4,000—5,000 poroa, ja monen tuhannen tokka oli ollut Kitti-äijälläkin. Monessa siidassa sellaista suureloa oli pitänyt raitioida.

Mutta kun tunturienkiertäjä oli tullut niin vanhaksi, ettei enää jaksanut vaelttaa elonsa matkassa pitkin erämaita eikä mennä seitakivensä luokse, otti hän pyhästä palvospaikasta sopivan kiven sekä hoiteli ja palvoi sitä. Näin ainakin sanotaan Koutokeinon isonrikkaan, Matin Aslakan, tehneen. Kolmikorttelisen, pitkulaisen siniharmaan kiven oli Aslakka ottanut merituntureista, Girjegaissasta, ja Haldden kautta jutanut sen kanssa Koutokeinoon. Siepin Matin talossa Aslakka oli vanhuutensa päivät makaillut ja hoidellut palvoskiveä makuusijansa päänpohjissa. »Se on niinkuin tahkokivi... olen Girjegaissasta sen ottanut», äijä oli aarrettaan muille selitellyt. Pään alla oli kivi ollut silloinkin, kun Aslakka oli kuollut, ja ukko oli jo ennen kuolemaansa sanonut, että pojanpoikansa, Matin Niila, saa periä puolet hänen kives-tään. Ja Matin Niilalla olikin sitten ollut ainakin parintuhannen elo. Kuollut on jo Niilakin, toistakymmentä vuotta takaperin.

Čalkku-Niilallakin sanotaan olleen pieni palvoskivi päänpohjissa, kun hän ei enää kyennyt menemään Lemminkorasaan.

Mutta tällainen pikku jumalainen ei ollut niin voimallinen kuin suuri tunturijumala. Matin Aslakan elo rupesi hupene-

maan, kun tunturien jumala unohdettiin, samoin Čalkku-Niilan tokka alkoi nopeasti pienentyä, kun ukon täytyi jättää Lemminkorsan retket. Kuolemaa tehdessään Niila sanoi joukolleen:

»Gäceek dak arvolazak, boccok mannak bagjel tou!»

Niinpähän menivätkin. Tokka suli ja raukeni, viimeiset porot laukkoivat Maanselän tuntureihin ja sinne katosivat.

Paitsi kalan ja peuran — ja muunkin metsänriistan — pyytöönnea sekä poroelon menestystä, pyysivät lappalaiset seidaltaan usein muutakin: terveyttä, matkaonnea ja mitä milloinkin, hyvää menestystä yleensä. Ja uhriksi annettiin useimmin rahaa, mutta myös muutakin, messinkisolkia, pauloja . . . Terbmisvaaran suurkiven juuresta on löydetty pari ikivanhaa rautaista nuolenkärkeä. Suuren lapinnoidan Čuolda-Siiman Porsangerissa kerrotaan Keisin Alleppahdan luona joikanneen ja juovsattaneen luokseen nuoria tyttäriä ja uhranneen niitä Alleppahdan rumaan, kylmää uhoavaan Siimankoroon.

Tunturien kivijumala oli hyvin ylpeä ja arka arvostaan. Jos sitä ei palvonut eikä muistanut, niin ei liioin menestynyt. Oskalon pojat menivät ylpeästi Kilkkasjäyrille sanomatta sanaakaan ruskealle rantakivelle. Mutta eivät liioin saaneet ainoatakaan kalaa. Oskalon äijälle palvoskivi näytti vain nauravan, kun antoi hänelle huonosti kaloja niin, että kalamiehen täytyi ärähtää: »Älä sie naura!» Enempää Oskalon ukko ei sentään uskaltanut sanoa. Pöyrisjärven Palosaivon palvoskivi oli niin tarkka, ettei sallinut kalalla oltaessa puhuttavan mitään. Kun Hukka-Salkko huomaamattaan sanoi jotakin Proksin Pieralle, niin sekin jo oli sellainen loukkaus, että pyytömiehet menettivät juuri saamassa olevan saaliinsa. Kittilän Rastinkylän Korteniemen seita taas ei sallinut nuotalla oltaessa sanottavan ei kissan eikä koiran nimeä. Olivat siellä ukot olleet kerran kalalla ja pari poikaa puittioina. Vaikka kalamiehet olivat ankarasti kieltäneet ja pieksäneetkin, olivat pojanilkiöt kuitenkin hokeneet: »Kissa koira, kissa

koira, kissa koira . . .» Ja niin kovasti Korteniemen seita oli siitä suuttunut, ettei ollut antanut pyytömiehille ainoatakaan kalaa.

Hyvin typerää ja ajattelematonta oli kieltää palvoskivelle annettu lupaus. Sen seita aina kovasti kosti. Hukka-Salkko Oskalon äijän kanssa lupasi Kilkkasjäyryn kivelle kalaa ja kalanrasvaa ja sai nuotan täyteen kaloja. Mutta juuri kun nuotta oli rantaan tulossa, puolivedoissa, lautaset jo kaikki näkyvissä, joku sanoa höläytti:

»Jo me sinua rasvalla voitelemme,
emme anna sulle mitään.
Lyömme kivellä pääsi rikki!»

Mutta silloin tuli suuri tuulenpuska ja repäisi nuotan nurin niin, että kaikki kalat pääsivät karkuun, menivät minnehän menivät, mutta ei niitä enää näkynyt. Pelästyi Salkko, pelästivät toisetkin ja uskoivat, että kivessä on voimaa ja haltioita. Eivät kalamiehet uskaltaneet kiveen edes koskea, jopa ruveta lyömään päätä pois. Mutta muuan lapinukko, joka hyvin lupaili kalanpäitä Ahkkujäyryn palvoskivelle ja sai paljon kaloja, oli niin ylpeä, ettei antanutkaan mitään, meni vain ja kalautti kirvespohjalla kivennokan poikki, paiskasi järveen ja sanoi:

»En anna sinulle paskaakaan!»

Mutta niin voimallinen oli kivi, että ukko tuli pitkäksi aikaa aivan sokeaksi ja kuuroksi. *Kalajumala* kosti näin, mutta lappalainen tietää, että *kalliojumala* olisi ollut kostossaan paljon ankarampi.

Ei Sotkajärvenkään vanha seita ollut kovin väkevä. Kari-Mikko teki sille uhrauksen, että antaa metson, jos saa hyvin saalista. Mikko sai hyvin, mutta menikin ja paskansi palkaksi seidan viereen. Siitä palvoskivi pahastui ja huusi koko yön niin, että Nilivaaran muori aamulla arvasi asian ja sanoi: »Kuka on seijalle pahaa tehnyt, kun se on huutanut?» Ja muorin täytyi mennä sovittamaan kivelle tehty paha teko.

Paljon väkevämpi edellisiä oli Jäyribai-njargan kalajumala Tenolla. Tenolainen sai lohta padostaan ja antoi osan seidal-

lekin. Mutta sattuipa sitten niin, ettei luossaa tullut muutamaaan päivään. Tenomies suuttui, meni ja piiskasi koijurisuilla jumalaansa ja pilkkasi:

»Et sie ole mikään jumala!
Vaikka mie olen sinua voijellut rasvalla,
et ole antanut kalaa.»

Kun kalamies taas meni padolleen, niin kova tuulenpuska paiskasi veneen kumoon, ja ukko oli vähällä hukkaa. Peloisiaan kääpersi kalamies kiven luo pyytämään, ettei se enää olisi vihainen.

Mutta Paksunmaan Kuhmuotta Kittilässä oli niin äkäinen, että poltti Jänkkjärven seitakiven, kun se ei enää antanut hänelle kaloja. Ukko väänsi kiven veneeseensä, sousti sen Seijansaaresta kalakentälleen, kokosi risuja ympärille ja pisti risut tuleen. Sitten Kuhmuotta kantoi kattilalla vettä järvestä kuumalle kivelle niin, että se hajosi tuhansiksi palasiksi.

Polttamalla sanotaan Päiviönkin hävittäneen Muddusjäyrin seitakiven. Päiviö oli niin yltiöpäinen, että jo poikaisena irvisteli palvoskivelle nuottaulkujen takaa, eikä sitten aikuisena antanut sille kalaa eikä voidellut, vaikka oli järvelle mennessään luvannut. Siitä seita suuttui, eikä antanut Päiviölle kalaa milloinkaan. Päiviö meni kysymään papilta, miten tämä olisi seidalle kostettava, ja pappi käski polttaa koko epäjumalan. Päiviö poikineen kantoi puita ja tuohia kiven ympärille suuren kasan ja yritti niitä pistää tuleen. Mutta rovio ei syttynyt palamaan. Päiviö meni taas papille valittamaan, ja pappi neuvoi: »Pitää sanoa nimeen Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen, kun iskee tulta.» Päiviö iski tulta ja sanoi papin antamat sanat. Tuli romahti heti palamaan, kivi pamahti halki ja pyörähti järveen. Mutta kiven uppoamiskohdasta tohahti ylös musta koskeloparvi, lähti lentämään yli Muddusjäyrin ja sitten sukelsi järven syvimpään paikkaan.

Pelättäviä pyhiä kappaleita vanhat palvoskivet olivat, pelättäviä pyhiä paikkoja koko niiden olinseutu. Alattion Kalkkiniemen Ahkku oli niin ankara, että ohitse soudettaessa naisväen piti nousta veneestä maalle ja muotkia Ahkkun selän taitse sekä sitten vasta toisella puolella hypätä venee-

seen. Jukkasjärven Sautusjärven Saivoa pyytäessään kalamiesten piti olla vaitkuurossa ja avopäin, eivätkä pyytöaikana vaimoihmiset saaneet kulkea Saivon lähimaillaan. Viätserjäyrin pyöreä vaarakumpu Patsjoen tienoilla pahastui, jos sen vierillä kiroili ja piti pahaa elämää. Gonjalvuonon kallioisen Golleahkkun ohitse ajettaessa piti panna porontiukuun heiniä tai lunta. Jos tiurvut saivat täysin äänin mouhuta, niin Golleahkku suuttui ja antoi huonon matkan. Pelätä piti Ruijan Naavuonon Passevaaraa ja aina ohitse ajettaessa sille kauniisti joikailla:

»Kaunis vaara,
anna hyvästi tunturi laskea,
kaunis pyhä maal!»

Sitten pyhä vaara antoi matkan mennä hyvästi, ei tuottanut tuiskua eikä muutakaan pahaa.

Rauha piti antaa palvoskivelle sekä sen saamille uhrilahjoille. Sompion Jouni-ukko otti Raisin Čohkkolanniemen seidan luota uhrisarvia ja kaverteli niistä lusikoita. Mutta tämä oli niin pahoin tehty, että siitä seidat ottivat Jounilta näön pois. Suopungissa tytär sai isänsä taluttaa kodalle. Vanhat lapinäjät olivat hyvin tarkkoja palvoskivien kanssa. Entinen Näkkälän Salkko aina varoitteli poika-Salkkoa vatkomasta Näkkäläjärven seitakiven saamia sarvia järveen, kun vanhat kerran olivat siihen niitä jumalalleen panneet. Vaikka eivät sarvet kyllä tahtoneet pysyä järvässä. Kun ne tänään vatkattiin sinne, niin huomenna ne saattoivat taas olla kiven luona entisellä paikallaan. Monet lapinukot pelkäsivät Terbmisvaaran suurta jumalaa niin, etteivät uskaltaneet mennä koko tunturiin. Ja kovin kiellettiin ottamasta uhrilahjoja jumalan juurilta. Sanottiin, että ne kyllä tullaan hakemaan takaisin, eikä niitä saa viedyksi vanhan Markkinan kirkkopaikan ohitse, ei ainakaan Kaaressuvantoa kauemmaksi.

Oulan Jouni, Pyssyjoen hallavatakkinen ukko, rohkeni kumminkin korjata talteensa Silhvarin Lallan ja Kristohverin hirsiset aitapaarret. Mutta vanha ja viisas Jouni pyysi lupaa jumalaparilta, kysyen ensin:

»Oletteko itse nämä puut panneet, vai onko muut panneet?»

Kun jumalaiset eivät vastanneet mitään, Jouni taas kysyi:

»Suottako ottaa tätä puuta?»

Kun jumalat eivät nytkään ääntäneet mitään, Jouni otti paarret, kysyi vain joka puuta, toi ne kotiinsa ja poltti tuvan takassa. Eikä kukaan tullut niitä kysymään.

On kyllä ollut syytä pelätä vanhoja Lapin tunturijumalia sekä karttaa niiden asunnoita. Oula Länsman oleskeli kerran, kolmisenkymmentä vuotta takaperin, protokkineen Annivaaran tunturissa Mandojäyryn takana, ja tunturin laella oli iso palvoskivi. Mutta tunturissa kävi niin, että rutto tappoi Oulan tokasta 700 poroa, 600 vain jäi. Oula arvasi, että Annivaaran jumalat niitä tappoivat, kun Oula ei ollut niitä palvonut eikä voidellut. Ei mennyt Oula sen jälkeen enää koskaan poroineen Annivaaraan, eikä mennyt Njuohkargtunturiinkaan, jossa oli toinen vanhanlapin palvoskivi. Sielläkin oli kerran toiselta poromieheltä ukonilma tappanut parisataa poroa. Ja sekin oli suuttuneen seitakiven tekoja.

Vanha suuri tunturijumala saattoi myös pidättää haltuunsa koko token. Kun Piera Sarren parituhantinen elo meni syöpää pakoon Vaassilaelle, ei Piera raitioineen eikä koirineen saanut tokkaansa alas — lauma vain kiersi ympäri lakea eikä seurannut laitistajaa, vaikka koirat kuinka kovasti olisivat ahdistelleet. Vasta kuin Piera muisti huutaa:

»Koska, Vaassilaki, ennen olet vienyt parhaat härät, niin jos lasket alas, saat tuon Heikun valkean vasan. Niele, pärkalak, se!»

Ja kohta kun laitistaja lähti viemään poroa alas, koko elo ruuhkasi perässä kuin pitkäisen ilma ja pauhaava virta. Sitä ei tarvinnut koirilla ajattaa, se päinvastoin oli tallata jalkoihinsa laitistajan härkineen. Mutta heti katosi laumasta Heikun valkoinen haarasarvinen vasa.

Vanhoissa palvoskivissä oli väkevä voima, ja niissä asui haltia. On haltia joskus nähtykin. Muonion Törmäslompon Seitantientä oli kerran korvennettu tulella, että se kasvatataisi paremmin lampaanruokaa. Mutta kohta oli yöllä tullut ruma lapinäijä sanomaan:

»Ei saa polttaa minun akkaani!»

Haltia oli ollut Sirkan Seijanlahden palvoskivelläkin. Sirkan ukko oli ylpeyksissään potkinut sen sarvikasan hajalleen, mutta ihmishaamut olivat yöllä tulleet häntä vaivamaan niin, että ukon oli kiireesti täytynt mennä asettelemaan sarvet paikoilleen. Jotkut pororaitiot hajoittivat keran Haldiiladnin uhrisarvikasan ja ottivat kasasta sarven tupenainekseksi. Mutta raitiot eivät saaneet yöllä rauhaa, ennenkuin olivat vieneet sarven pois ja koonneet hajoitetun kasan.

Joskus on seitakiven haltian kuultu laulavan tai soittavan. Taatsin korkean jumalaisen juurelta kuului toisinaan kuin tiukujen soittoa, ja Ketojärven palveluskivi saattoi joskus laulella. Ketomellan äijä ja Kyrön Piettari kuulivat, kun kivi koko yön lauloi kuin lappalainen:

»Tiijukka, tiijukka,
tii-jui jui-jui!»

Jänkkjärven ja Särkijärven seidoista kuultiin entisaikaan oikein vuorolaulua. Jänkkjärven seidassa laulettiin ja Särkijärveltä vastattiin:

»Yksi meistä laulaa
Jänkkjärven seijassa,
toinen meistä laulaa
Särkijärven seijassa,
ja yhteen meillä laulu kuuluu.»

Mutta kun Lapinmaahan tuli uskottomia ihmisiä, he turmelivat monta vanhaa pyhää palvoskiveä. Kiässjäyrin kiven Koutokeinon takana pari raakaluontoista lantalaista paiskasi järveen sanoen:

»Tuon riettahan me kyllä otamme ja upotamme järveen.»

Kivi kyllä vähän ajan päästä oli taas noussut entiselle paikalleen.

Enontekiön Jyppyrän seitakiven Hetan takana raa'at lantalaiset pari kertaa vierähdyttivät alas, mutta kivi aina nousi paikoilleen. Viimein Hetan kirkonrakentajat sen vierittivät alas, särkivät ja kadottivat. Ounistunturin kolmella

kivellä seisovan palvoskiven Kurun Iisko ja Kurun Matti kankesivat nurin, ja Uskottomanjärven takana olevan neljällä kivellä kyköttävän ison pahdan uskottomat ukot, Mäntyvaaran Juhan Erkki ja Muotkajärven Matti kangilla nujersivat kumoon. Ei saanut rauhaa Taatsin kaukainen suuri kalliojumalakaan. Sen korkean pääkumuran survaisivat alas ja särkivät Partakon Mikko ja Jussilan Aapo, ja Laitin Niklaavu, villi sekarotuinen, pirstoi pitkänkäden ja paiskoi palaset järveen. Ja siitä on jo noin 70 vuotta.

Mutta kun kevätjääät kerran tölmäsivät Särkijärven seita-kiven järveen, niin vanha Vaaran Mikko ja Erkkolan äijä vai-punein voimin ahersivat pyhän kiven takaisin entiselle paikalleen ja sitten taas palvelivat sitä niinkuin ennenkin ahkerasti ja hartaasti, antoivat sille kalaa ja kalanrasvaa, kahvia-kin ja tupakkihastoja ja saivat aina hyvin kalaa.

Ja nämä oikeauskoiset Kittilän vaarit ovat kuolleet talvella 1919—20.

Taka-Lapin ja Länsi-Lapin seitoja ja pyhiä paikkoja.

UTSJOKI.

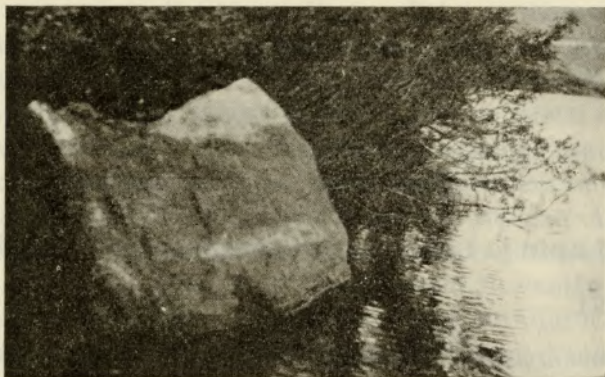
Njuohkargtunturin palvoskivi on Utsjoen koillisessa tunturimaassa Puolmakjäyryn lähimailla, Njuohkkargjäyryn kaakkoispuolella. Se on valkoinen neliskanttinen kivi, niinkuin ihminen istumassa, »melkein saman korkea kuin Säytsjäyryn seita . . . Kun Oula Länsmanin kanssa olimme siellä, niin Oula kielsi viemästä tokkaa sen tunturin lähelle. Se epäjumala voi kyllä olla niin voimallinen vieläkin, vaikka ei sitä palvelekaan.»

Annivaaran seita on Annivaaran laella Mandojäyryn itäpuolella. »Annivaaran jumalat» helposti tappavat poroja, jos ei palvele seitaa. Oula Länsmanilta ne n. 30 v. takaperin tappoivat rutolla 700 poroa.

Ailigastunturi Utsjoen suun itäpuolella, korkea tunturi, nimestä päättäen lappalaisten vanhoja pyhiä.

Utsjoen suupuolen peuraseita. Utsjoen suupuolella, Keskitalon kohdassa jokirannassa on *Seitigädgi*, harmaa sileä kivi, reikäperäinen, niinkuin jokin eläin, lehmä, makaisi rannalla veden rajassa, käden mentävä reikä peräpuolessa. Kivi on peuraseita, n. toista metriä pitkä. Reikään on ennen pantu rahoja, ja sarvia on entisinä vuosina ollut paljon kiven luona.

Utsjoen suupuolen kalaseita. Peuraseitaa alempana, lähellä joensuuta, Onnelan kohdalla rannassa, lähellä rantaa matalassa vedessä on matala kivi, kalamiesten palvoskivi. Se on hyvin rosainen, veden uurtama, ruma, ruskea kivi, ja poikittain yli kiven on kuin vyö muuta kiveä vähän korkeammalla. Kiven pituus on 1 metri, leveys 0.50—0.60 m. ja korkeus vedenpinnasta pari korttelia. Vettä on joessa kiven kohdalla heinäkuussa pari, kolme korttelia.

Kuva 10. Utsjoen suupuolen peuraseita. Utsjoki.

Jounas-gädgi. Noin metriä korkea pyöreähkö kivi niin-
kuin pirrilakki kumollaan, Tenon Norjan puolisella rannalla,
aivan rannassa, Gaavan talon lähellä. Entinen Jouna-äijä
on sen kohdalta aina uittanut porotokkansa Tenon ylitse, kun
tunturimaasta meni laumoineen Čorgas-njargaan Jäämeren
rannoille.

Nuvvus-Ailigas on Nuvvuksesta pohjoiseen, Ailigasjoen
pohjoispuolella, Tenon rannalla. Tunturi laskeutuu aivan
jyrkkänä Tenoon Ailigas-njargaan.

Jäyribai-njargan kalaseita. Tenon rannalla Talvadaksen ja
Lukkarpaikan välillä, Suomen puolella, on iso kalamiesten
palvoskivi. Harmaa kivi, kellanruskeat kyljet, mustahko
päällyks. Kivi on kuin korkea matalaselkämystäinen tuoli tai
suolasalkkari. Siitä kivellä on myös nimet: *Stallun istuin* ja
Salkkarikivi. Kiven korkeus takaa 2.70 m. edestä 1.90, leveys
takaa 2.50, edestä 2.00 sivut 1.80 ja 2.00 m. Seita on matala-
pensastoisella kivikkorannalla jonkin kymmenisen metriä
vesirajasta, ja takana on koivuouta, kauempana suuri tunturi-
maa.

Aitt-johk-čohkan seita. Aitt-johk-čohkan laella lähellä
Lukkarpaikkaa Tenolla, Suomen puolella, on tunturissa uhri-
kolo. Kolon luona näkyy vielä peuransarvia.

Outakosken peuraseita. Outakosken alapuolella, Parssiin
mentäessä on Tenon Suomen puolisella rannalla iso kallio-

Kuva 11. Utsjoen suun kalaseita (alhaalla, keskellä). Takana Ailigastunturi.

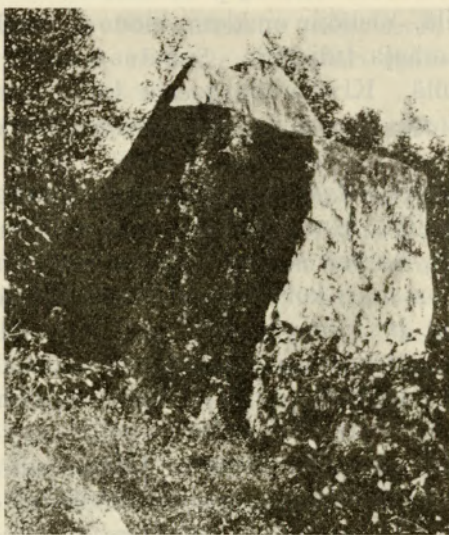
pahta, *Seitigädgi* eli *Seitibakte*. Kivi on harmaa, 2 m. korkea, pohja-alan mitoiltaan $5,00 \times 3,50$ m. Joen puoleisen laidan alaosassa on iso, miltei miehen mentävä holvikopero, josta menee kiven sisään monta syvää lokeroa, uhrikoloa. Rahoja on ennen pantu uhrikoloihin, peuransarvia oli ennen paljon kiven ympärillä. Vieläkin on kiven luona sarvenkappaleita, ja maassa on vanhoja tulisijoja. Sanotaan ennen olleen aidan kiven ympärillä. Kivelle on joesta km:n verran matkaa. Vahva polku vie joesta seidan luo ja siitä edelleen tunturiin.

Ailigastunturin seitakivi. Karigas-njarga-Ailigaksessa, Karigasjoen latvoilla, Karigas-njargasta pari penikulmaa ylös tunturimaahan, on iso seitakivi, *Ivvarkuivi* on sen paikan nimi, ja siinä on suuri koivutieva. Täällä ovat ennen uhranneet Vuolabbat ja Jomppaiset, ja täällä on ollut ennen iso kasa sarvia, konttiluita ja pääluita. Hopeataalareitakin on täältä löydetty. Isot koivut ovat jo kasvaneet uhrauspaikalle, ja paikka on ruohottunut. Valtava polku, syvälle jäkälään painunut, kulki ennen paikan ohitse ja meni yli Ailigaksen ja Karigasvuoman Muotkatuntureihin. Näillä seuduilla tunturissa on ennen ollut vanhoilla peurannytäjillä pitkä peura-aitansa, hangas eli vuobman, johon pyytömiehet ovat ajaneet peuroja ja saaneet niitä saaliikseen.

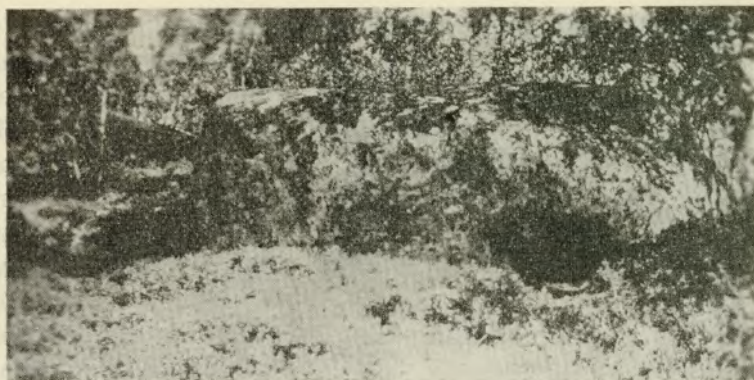

Kuva 12. Jounas-gädgi Tenon rannalla.
Gaava. Utsjoki.

Roavvisielg-jäyrin peuraseita. Roavvisielgjäyri eli Roavvi-jäyri on Petsikkotunturin länsipuolella pieni järvi, eteläpäässä järveä on pieni saari, kivirantainen, koivua kasvava. Saarella on peuraseita, iso ymmyrkäinen, n. puolitoista metriä korkea, metriä leveä vaaleanharmaa kivi. Sen juurella maassa on vieläkin paljon peuransarvia, paljon on jo lahonnut ja painunut maahan. Säytsjäyrillä — sekä sitten Mierasjäyrillä

Kuva 13. Jäyribai-njargan kalaseita.
Utsjoki. Teno.

Kuva 14. Outakosken peuraseita. Utsjoki.

— asuneen Soavva-Piettarin (synt. 1789, † 1851) sanotaan kiveä palvoneen.

Vullitse-kirhkku. Kevojoen latvoilla, Utsjoen eteläosassa, Madjoen päällä, Vulli-čohkissa on Vullitse-kirhkku, semmoinen kukkula niinkuin huone, kaunis kukkulatieva. Paksujalan Vullitsen sanotaan siinä entisaikaan palvelleen. »Jonkinlainen jumala on ollut siinä.»

Čuorguanoja on lähellä Vullitse-kirhkkua. Siinäkin sanotaan pidetyn palveluksia, joku harmaa äijä on siinä palvellut ja tullut harmaaksi, ja ojaa sanottu sitten Čuorguanojaksi.

Pietsän-kirhkku. Kevojoella, kolme neljännestä Kadja-Nillasta ylöskäsin on Pietsän-kirhkku. Se on korkea kalliojoen rannalla, kalliolla on iso petäjä kuin pappina, alempana toisella laidalla pienempi petäjä kuin lukkarina, ja toisella laidalla on petäjämetsää niinkuin seurakuntana. Pietsän-kirhkkun luona Lasse Pokka on nähnyt maanasukkaita, guffittaria, ja Kadja-Nillakin on siinä joskus nähnyt kummia. Lienee vanhoja palvospaikkoja.

Gumppi-kirhkku. Paldojäyrin ja Vuokojäyrin välillä, Ollilan lähimailla on kaksi korkeaa ymmyrkäistä kumpua, parikymmentä metriä korkeaa hiekkatievaa, koivua kasvavaa. Niitä sanotaan Gumppi-kirhkkuksi, koska gumpit menevät sinne myrskyöinä ulvomaan, kun ovat saaneet poroja tappaa ja syödä vatsansa täyteen. Gumpit pitävät siellä niinkuin kiitosta ateriansaan. Ehkä lienee entisiä lappalaisten palvontapaikkoja.

Valok. N. Piipanoja.

Kuva 15. Ison-Antin Annan jatakivi Iijärnessä.

INARI.

Iijärven kalaseita.

Iijärven pienessä saarella sanotaan ennen olleen uhripaikan, kalamiesten palvoman. Järven haltia oli ensin itse ruvennut vaatimaan uhria. Oli jokin näkymätön kerran järvellä ruvennut kiskomaan kalamiehen jalkaa ja oikein

veneeseen yrittämään. Mies oli hädissään huutanut: »Älä vejä minun jalkaani! Parempi sinulle on lampaanliha eli lihava kala kuin minun likainen jalkani.» Näkymätön heitti jalan irti, ja kalamies vei sitten saarelle kalaa uhriksi.

Seita-laassa on pienoinen saari Iijärven koillispäässä lähellä Vuopionientä. Saari, joka on rannasta noin kolmesadan metrin päässä, on ihan pyöreä, nelisen metriä läpimitaltaan ja se kohoaa noin puolentoista metrin korkeuteen veden pinnasta. Saaren peittää rehevä heinä, jonka sanotaan sentähden kasvavan niin hyvin, että saarelle on aikoinaan kannettu runsain määrin uhreja. Toistakymmentä vuotta sitten kuolleen Ison-Antin Annan tiedetään saaliistaan aina jättäneen kaloja tälle saarelle.

Ison-Antin Annalla, lappalaiseukolla, joka yksinään asusti eräässä vähäisessä Iijärven saarella, oli muitakin seitoja, joille hän uhraisi. Niinpä kerrotaan hänen eräälle kivelle, josta lähtien hän laski verkkojatansa, säännöllisesti jättäneen osan saaliistaan.

Ulkukivi sijaitsee Paudijärven lounaispäässä aivan järven rannalla. Näillä seuduilla on muinoin ollut eräitten tunturilappalaisten kevätpaikka. Kivelle pystytettyihin ulkupuihin on heillä ollut tapana ripustaa etujaloista riippumaan tapettu porovarsa, jolta talja oli otettu pois. Muudan joitakin vuosia sitten kuollut lapinukko, vanha poromies, oli aina korjaillut noita ulkuja, kun ne olivat alkaneet lahota. Hänen poikansa olivat kerran sanoneet, että heidän asiansa ei ole

Valok. N. Piipanoja.

Kuva 16. Ulkukivi Paudijärven rannalla.

enää välittää ulkupuista ja vanhoista säännöistä. Siihen oli ukko vastannut: »Minä olen ollut sen tokan mies ja minä tahdon sen onnea aina pitää hereillä. Joka kiveä häpäisee, se häpäisee itsensä!»

Taavetin kivi sijaitsee muutaman kivenheiton päässä Ulkukivestä. Siitä ei enää tiedetä muuta kuin että eräs Taavetti-niminen mies on siinä uhrannut. Kivessä on suuri halkeama ja kesällä 1932 siitä vielä löytyi hiiliä ja poronluita.

Samaisilla tunturilappalaisilla, joiden kevätpaikka oli Paudijärven rannalla, oli syyspaikka Iijärven pohjoispuolella Teujan ja Kuorboaivin keskimailloilla. *Teujassa* on kertoman mukaan myös seitakivi ja sen ympärillä on ollut aitakin.

Nitshijäyrin seita. Nitshijäyrin rannalla Kuoshkuljoen suussa, Inarin pohjoisrannalla on hyvin ruma halkeillut kivi, ei kovin suuri. Sitä on palveltu ennen ja voideltu niin, että »se on keltaisena vieläkin.»

Säytsjäyrin kalaseita. Säytsjäyrin länsirannalla kymmenkunta metriä vesirajasta, pohjoisessa Inarissa, Petsikkotunturin laidoilla, on Sammel Mujon kesätalon lähellä kalaseita. Se on vaaleanharmaa kallellinen maakivi, joka puskeutuu rantatöyrästä esiin kuin jonkin jättiläiskalan kuono. Kiven huipussa, etelänpuolella, on rosoja, niin että näyttää kuin

Valok. N. Piipanoja.

Kuva 17. Taavetinkivi
Paudijärven rannalla.

noon mentäessä. Se on Lapin vanhoja pyhiä, pelättäviä paikkoja. Ohitse ajettaessa pitää olla äänettä, porontiukuihin pitää tukkia lunta taikka täyttää ne heinillä. Jos melutaan, Golle-ahkku herää ja suuttuu, ja matka onnistuu huonosti.

Moossinasaari. Inarin eteläosassa, Nanguniemen nokassa on Moossinasaari. Saarella sanotaan olevan vanhan palvospaikan.

Ukko, Ukonsaari. Inarin länsiosassa, Ukonselän suupuolella on korkea (30 m.), jyrkkäpäättyinen kalliopahta-saari, Ukko, joka monilukuisten muiden saarien joukosta näkyy jo kauas, kirkollekin, yli penikulman päähän. Kalliopahdassa on iso uhriluola, jo vanhastaan tunnettu. Luolassa on vieläkin jäljellä luita, »karhun ja peuran ja linnun luita.» Vanha inarilainen muistelee vanhoista Inarin jumalista, että »Ukko oli miesjumala Inarin Ukonsaarella . . . ja toinen oli naisjumala,

Galguvaaran ahkku, Ukonselän pohjukan pohjoisrannalla. Siinä on semmoinen juppura, mutta ei ole enää kiveä. Siinäkin on uhrattu ennen.»

Ukko on toinen miesjumala *Ukonjärvässä*, Veskonniemen

siinä olisi elukan nenä ja silmäkolot. Kiven korkeus maasta 70 cm. — kuinka syvässä kivi on maan sisässä, ei saa selvää. Lähellä on vanha lapinkenttä, jossa sanotaan noin satakunta vuotta takaperin Aikion Jussan asustelleen. Järven Kenttäsaarella on samoihin aikoihin asustellut ennen mainittu Soavva-Piettar.

Seitasaari sanotaan olevan edellämämainitussa Säytsjäyrissä, ja siinä kerrotaan ennen olleen pääjumalan.

Golle-ahkku, Kuluta-akka, on kivinen ja kallioinen saari Gonjalvuonossa Inarista Čuolisvuonon

lähimailla, Inarin eteläisissä vuonoissa. Se on yksinäinen isohko saari, kallioinen männikköjuppura. Se näkyy kauas rannalle.

Ahkku on tunturin nimenä Inarin etelärannalla Köppelön lähimailla. Se on entinen akkajumala.

Jurmunkosken seita. Juu-tuanjoen pohjoisrannalla, Jurmunkosken vierellä, lähellä Suolujäyriä on *Seita-ämmil*, seitajuppura, korkea tievannokka. Siinä sanotaan lappalaisten ennen uhranneen.

Kuva 18. Säytsjäyriin kalaseita. Inari.

Muddusjäyrin seita. Muddusjäyrin rannalla, eteläosassa, Syrminiemen puolella, on *Seitivääri*, korkea pahtaranta, ja siinä suuri ymmyrkäinen kiviseita. Kiven lähellä sanotaan ennen olleen paljon poronsarvia, joita on sille uhrattu. Nyt ovat sarvet jo hävinneet, lahonneet, taikka on viskottu järveen. Kivi on samalla ollut myös kalajumalana, ja sitä on paljon voideltu kalanrasvalla. Siitä se on vieläkin keltaisena. Kiveä on myös palveltu peuraseitana. Anna Morottaja — † 1900:n vaiheilla 70 v:n ikäisenä — oli muistellut, että peuramiehet menivät kiveltä tietelemään peuraonnea ja pyyntiretken suuntaa. — Entinen katekeetta, Mikko Aikio, ei ollut uskonut, että maa pyörii, mutta oli uskonut, että Muddusjäyrin seita antaa kaloja, kun sitä voitelee kalanrasvalla.

Muddusjäyrin seita, jonka muistelusten mukaan Päiviö poikineen polttamalla hävitti, lienee ollut toinen kuin Seitiväärin palvoskivi.

Pissikivensaaren seita. Muddusjäyrissä, Pissikivensaarella on vanha lapinkenttä ja kentän rannassa kivi niinkuin sokeri-toppa. Sen sanotaan olevan vanhan kalaseidan.

Galguoave. Muotkatunturien korkeita lakeja on Galguoave, valkopäinen tunturi Kiellajoen latvojen itäpuolella.

Kuva 19. Inarijärven Ukonsaari.

Siellä oli entisaikaan pororikkailla Kitti-äijillä seita ja palvospaikka, Kitti-Niilalla, Kunku-Hannulla ja muilla. Kitti-Niila joikaili usein Galguoaiven valkopäisestä tunturista. Gaisevärrestä, tunturien eteläpäästä kuultiin vielä Niilan kuoleman jälkeen komeaa joikausta.

Čiuttavärrä on Inarijoen itärannalla Angelista pohjoiseen. Sanotaan olleen ennen vanhaan seitapaikan.

Passisielgi, Passijäyrin pohjoisrannalla, Vaskojoen keski-juoksulla, lienee nimestä päättäen entisiä palvospaikkoja.

Lemminkorsa, Viipustunturissa, Lemminjoen laaksossa ruma ja synkkä tunturihalkeama, korsa, jota mainitaan Čalkku-Niilan palvospaikaksi. Sanotaan, että vieläkin joku porojenhoitaja, isorikas, kävisi salakättä palvomassa Lemminjoen autsin vanhoissa pyhissä paikoissa.

ENONTEKIÖ.

Haldde. Luoteisessa Norjan rajalla on toiselle tuhannelle nouseva Haldde, vanhojen lappalaisten palvoma tunturi. Kesällä räkän aikana »Käsivarren» lappalaiset kokoontuvat poroineen Haldden lähimaille. Ja lappalaiset joikaavat suuresta tunturistaan:

»Keväällä porot hajoovat,
mutta kyllä sitten Haldii ne kokoo,
kun sääski alkaa liikkua.»

Valok. Kyösti Haataja.

Kuva 20. Somasjäyrin seita. Enontekiö.

Somasjäyrin seita. Haldesta penikulman verran itään päin on pieni Somasjäyri aivan Suomen ja Norjan rajalla. Järven eteläpäässä, Somasjoen luusuassa on vanha ruohoinen lapinkenttä, toisella puolella Somaslompolo. Kentän laidassa on valtava pahta, pari metriä korkea, ruma ja röyhyinen, harmaa kallionlohkare. Se on vanha poromiesten palvoskivi. Kiven ympärillä sanotaan vieläkin olevan poronsarvia, ja rahaakin kerrotaan kiven juurelta löydetyn. Ympäristö on korkeaa, aivan autiota tunturimaata, järven toisella puolella on korkea Somasoaiivi, toisella Jätnoaiivi, kauempana suuri Haldde.

Seiteoaiiven seita. Somasjäyristä kaakkoon pitkin Suomen ja Norjan rajaa, on rajan vieressä Vartoaivin ja Čertin välillä Seiteoaiiven seitakivi. Se on suuri kallellinen kalliopahta, n. 4 metriä korkea, röyhyinen pylväs Seiteoaiiven itäpuolella.

Terbmisvaaran seita. Rommaenon latvoilla, Kilpisjärvestä toista penikulmaa koilliseen, on tunturien välissä kapea Terbmisjäyri ja sen eteläpuolella suuri Terbmisvaara. Terbmisvaaran alastomalla rinteellä on jo kilometrien päähän näkyvä yksinäinen, neljä metriä korkea valkeapäinen kivi-patsas, *Seitapahta*. Se on suippopäinen pysty kivi, näkemältä kuin suuri lapinkota. Kiven alaosa on harmaa, yläosa valkoinen. Alhaalta on kivi kolmikanttinen, 3—4 m. sivuiltaan.

Valok. Kyösti Haataja.

Kuva 21. Seiteoaiven seita. Enontekiö.

Kiven ympärillä on maa kuin poltettua, ja sitä on paljon kaiheltu, kun on etsitty entisten lappalaisten uhrilahjoja. On niitä löydettykin, sekä maasta kiven luota että kiven alta koperoista, useita rahoja, kerran yhtäikaa 9 vanhaa rahaa, skillinkiä, muuan vuodelta 1747. On myös löydetty pari rautaista nuolenkärkeä sekä muuan lapinrisku. Poronsarvia on ennen ollut paljon kiven juurella. — Koko tunturissa ei ole toista niin valtavaa yksinäistä kallionjärkeä.

Ailakahvaara. Terbmisvaarasta etelään, Kilpisjärvestä itään on Ailakahvaara, Ailakahjärven pohjoisrannalla. Nimestä päättäen vanhojen lappalaisten pyhiä paikkoja.

Virdniötunturin seita. Virdniötunturissa, joka on mahtava tunturijono Suppivuoman takana Terbmisvaarasta etelään, sanotaan myös olevan palvoskiven, ison yksinäisen kiven, »ainakin metrin korkuisen». Kiven juurelle on heitetty rahoja sekä muitakin esineitä.

Tupakka-apaja. Könkämäenolla, ylhäällä, lähellä Kilpisjärveä on *Tupakka-apaja* niminen paikka. Siihen on pitänyt heittää tupakkaa uhriksi, ennenkun on hyvin saatu kaloja.

Seitavuopio. Enontekiön vanhan Markkinan lähimailla, Lätäsenolla on Kuonnaavaaran vierillä *Seitavuopio*. Sen itärannalla on rupinen kivi, maan alle kasvanut, ja pieniä

kiviä sen ympärillä. Kiven juurella sanotaan ennen olleen paljon poron tai peuran sarvia.

Seitavaara on edellämainitun Seitavuopion lähellä. Sanotaan lappalaisten ennen siinäkin palvelleen.

Kivijärven palvoskivi. Kivijärven Kutumarastossa, Suomen ja Norjan rajalla Palojärveltä Aitjärvelle ja Koutokeinon mentäessä on ennen ollut palvoskivi, poro-, peura- ja kalamiesten palvoma. On ollut paljon sarvia sen juurella syvässä kivikuopassa, on myös uhrattu rautaesineitä. Kivi on jo sär-

Kuva 22. Terbmisvaaran seita pohjoispuolelta.

jetty ja osa sarvista viskottu järveen. Palvoskivi on ollut Kutumarastossa järven pohjoisrannalla, Norjan puolella, mutta se on yhtä hyvin ollut Suomen kuin Norjankin pyytömiesten palvoma. Kivijärvi on ollut hyvä antamaan rautua.

Näkkäläjärven palvoskivi. Pienen Näkkäläjärven länsirannalla on komea seitakivi, neliskulmainen, 3.20 m. korkea vaalean punaruskean harmaa kalliopahta, suippopäinen, hiukan suuren lapinkodan näköinen. Kivi on vanhastaan ollut suuri palvoskivi, ja sen arvo tuli yhä suuremmaksi, ja siitä tuli peuramiestenkin seita, kun kerran sen luota saatiin kaksi sarvista toisiinsa takertunutta peuraa. Peuransarvia ja konttia on kivelle uhrattu, ja peurankuulla on sitä voideltu. Sarvia on viime aikoihin asti ollut kiven juurella, mutta on niitä viskottu järveenkin. Kalamiehetkin ovat kiveä voidelleet, Hukka-Salkkokin sanoi »reistanneensa koettaa rasualla, tulisiko kalaa».

Palosaivo on pohjoispuolella Pöyrisjärveä. Sen pohjoisrannalla on iso valkoinen palvoskivi, jota on ennen palveltu ja kalansuljuilla voideltu. Saivo oli niin tarkka, ettei saanut

Kuva 23. Näkkäläjärven seita. Enontekiö.

puhua sanaakaan, kun siinä vedettiin nuottaa. Jos sanoi jotakin, kalat heti repäisivät nuotanperän ja menivät karkuun.

Mustanlompolon palvoskiviä. Pöyrisjärven pohjoispuolella on pieni Mustalompolo, johon järvestä päästään Mustanlompolonsalmen kautta — ja siinä lähellä on *Pappilanhamina* ja *Ruumissaari*. Mustanlompolon itärannalla on kolme, neljä vaaleanharmaata palvoskiveä, entisaikaan kalanrasvalla voideltuja. Isoin kivi on puolitoista metriä korkea, pyöreähkö n. 2.50—3.00 m. halki mitaten. Toinen on pirrikiven muotoinen, toista metriä korkea, neliskulmainen, alhaalta n. metrin sivuiltaan, ylhäältä suippo. Kolmas ja neljäs ovat näitä pienempiä

Proksin saivo ja palvoskivi. Proksin vieressä, Pöyrisjoen yläjuoksulla on pieni saivo, joen lähellä. Saivon rannalla on palvoskivi, jota poromiehet ja kalastajat ovat entisaikaan palvelleet ja voidelleet.

Seit' autsi. Peltotunturin pohjoispäässä, Peltovuoman ja Nunnasen takana, Norjan rajalla on suuri ja ruma jyrkkäseinäinen tunturikuru, Palotunturin ja Seitačerron välissä,

Kuva 24. Muuan Mustanlompolon palvoskivistä.
Enontekiö.

Seit'autsi. Raja menee juuri kurun poikki, Čalkku-Niilan sanotaan palvelleen Peltotunturissa, ehkä juuri Seit'autsissa.

Seitajärvi on Peltotunturissa Suomen ja Norjan rajalla, lähellä Seit'autsia. Nimestä päättäen vanhoja palveluspaikkoja.

Seitalompolo. Peltojoen yläjuoksulla, Nunnasesta itään päin on pieni *Seitalompolo*, kilometriä pitkä järvi. »Siinä on vissiin ollut seita, koska sillä nimellä sanotaan järveä.»

Kirkkopori. Peltovuoman itäpuolella, neljänneksen päässä, Pasmarovassa, Pasmajärven pohjoispuolella, on pieni kuiva kumpu, jota sanotaan *Kirkkoporiksi* eli *Lappalaisten Kirkkoporiksi*. »Se on semmoinen kenttäpaikka vieläkin. Se on niiden vanhain äijäin paikkoja. Ne piettiin vanhat äijät siinä vissiin jumalan palvelusta, kun niitä on ollut täällä ennen Päiviöitä, Pietukaisia ja Kipposia . . . Poriksi sanotaan täällä semmoista paikkaa, kun on pieni kumpu.»

Jyppyrän seita. Enontekiön kirkonkylän, Hetan, pohjoispuolella, neljänneksen päässä, on Jyppyrän jyrkkävierinen metsäinen kukkula, laki kyllä paljas. Kukulalla, ei aivan laella, on ennen ollut matala palvoskivi, neljän kiven varassa seisoen. Kivelle on uhrattu sarvia ja messinkisolkiakin. Myöhemmin uskottomat ihmiset ovat kiven vyöräyttäneet pari kertaa alas, mutta se on aina uudelleen noussut

Kuva 25. Vanha uhriaihki Enontekiön entisen Markkinan hautausmaalla.

sijoilleen. Viimein Hetan kirkonrakentajat (Hettaan rakennettiin kirkko 1864) sen vyöryttivät alas ja veivät Ounisjärveen Mikon talon kautta, ja sinne se jäi. Mutta sen jälkeen on Ounisjärvestä kalansaalis huonontunut. — Seitakivi on ollut kuutiomainen, n. 0.70 m. sivuiltaan.

Jyppyrän Lepokivi. Jyppyrän takana on suuri kivi, jota sanotaan *Lepokiveksi*. »Vissiin sillekin ovat ennen uhranneet.»

Pyhäkero on Ounistunturin korkeita lakeja ja laella on vielä järvi. Pyhäkero lieinee lappalaisten vanhoja paltvospaikkoja

Ounistunturin seita. Ounistunturissa oli ennen paltvoskivi, iso kivi kolmen pikku kiven varassa. »Me — Kurun Iisko ja Kurun Matti — panimme sen kyljelleen kangilla . . . Oli vissiin sillekin ennen uhrattu.»

Uskottomanjärven seita. Kun Hetasta mennään Muonioon suoraan yli tunturimaan, niin kesätien päällä on Uskottomanjärvi. Järvestä vähän matkaa tunturiin päin oli ennen kivitievan rinteellä, ei aivan laella asti, iso seitakivi siivosti neljän kiven varassa, noin syltä kanttiinsa, pyöreäpäällystäinen. Mäntyvaaran ukko ja Muotkajärven Matti pyöräyttivät kiven kangilla sijoiltaan.

Ketojärven seita. Ketojärvi on pienehkö järvi Ounisjoen itäpuolella, Enontekiön kaakkoiskulmassa. Järvestä laskee pieni joki Ounisjokeen. Järven etelärannalla, rantahiekalla on iso harmaja kivi, pari metriä korkea sileä pahta, maan puolelta jyrkkä, järven puolelta loivempi. Kalanpyytäjät ovat kiveä sivelleet kalanrasvalla ja suomulla. On sille annettu isojakin kaloja sekä viinaa ja lannanvoita. Kiven juu-

relta on löydetty kalan poskiluita. Nillukka-ukko sekä muuan toinen lapinäijä olivat ennen vanhaan kiveä palvelleet. Mainitaan myös poromiesten palvelleen ja voidelleen Ketojärven kivijumalaa.

☞ *Ketojärven puuseita.* Ketojärven luoteisnurkalla sanotaan olevan *Seitalahden*, ja sen rannalla kerrotaan ennen olleen puusta tehdyn seidan. Ketomellan äijävainaa on sitä muistellut. Syksyisin lappalaiset olivat asuneet järvellä ja palvelleet puujumalaa.

Keräsjärven puuseita. Enontekiön etelänurkassa, Muonion ja Kittilän rajoilla on Keräsjärvi, Pallastunturin luoteisilla vierillä. Järven rannalla on ennen ollut pystöpuusta veistetty ihmisen muotoinen seita, on puu hakattu poikki, ja siihen tehty ihmisen päänmuotoa. Järven pyytömiehet, etelästä tulleet lantalaiset, Kerässiepin entiset asukkaat, ovat sille uhranneet. Seitakanto on ollut pystyssä vielä ainakin 30 vuotta takaperin. Mutta sitten se on itsestään lahonnut ja loppunut.

Uhriaihki. Enontekiön vanhan Markkinan vanhalla hautausmaalla, entisellä kirkkopaikalla Lätäs- ja Könkämäenojen yhtymillä, on iso aihki, paksuoksainen petäjä, rosotyvinen, tyveltä 0.60 m. läpimitaten. Aihkin juuressa on iso kolo, joka ulottuu aina maan allekin, toinen kolo on ylempänä. Aihkin koloihin on ennen pantu uhrirahoja, milloin minkin asian takia. Sanotaan lappalaisten vieläkin aihkille uhraavan.

MUONIO.

Kaarantojärven seita. Muonion luoteiskulmassa, Enontekiön rajalla on pieni Kaarantojärvi, parin neljänneksen päässä Muonionjoen ja maantien varrella olevasta Myllykorvasta. Järven pohjoisrannalla on *Seitaniemi* ja sen vieressä *Seitalahti*. Seitaniemen rannassa on aivan veden rajassa n. metrin korkuinen pyöreähkö kivi, ja samalla kohtaa järvessä — tulvan aikana vedenpinnan alla — on kolme suurta kiveä. Rannalla olevaa kiveä ovat kalamiehet palvelleet, vieneet sille kaloja, kun ovat hyvin saaneet. Kaikenlaisia luita on kiven juurella nähty aina viime aikoihin asti.

Kuva 26. Kaarantojärven kalaseita. Muonio.

Palvoskiven luona, Seitalahden pohjassa on vanhoja asuntokenttiä, ja Seitakiven lähimailla on kuoppa, jota luullaan entiseksi kalakuopaksi. Asuntokenttien luona on useita kuoppia. Muistelukset kertovat, että Isonvihan aikana muuan pakomatalla ollut Suomen pappi (Johan Wegelius?) olisi jonkin aikaa oleskellut Kaarantojärven kentällä. Seitakivessä näkyy merkki W. Toinen kivi on lähellä, ja siinä on A:n näköinen merkki.

Pyhäjärvi. Enontekiön etelärajalla, Sonkavaaran takana on pieni tunturijärvi, parin neljänneksen päässä edellä mainitusta Kaarantojärvestä. *Pyhäjärvi* on sen nimi, ja siitä lähtee pieni joki, *Pyhäjoki*, joka laskee Kaarantojärveen lähelle Seitaniestä.

Törmäslompolon seita. Jierisjärven luoteiskulmassa, Kutunivan talon luona järven luusuassa, on pieni Törmäslompolo. Lompoloon pistäytyy etelärannalta pieni niemi, *Seitaniemi*, ja niemellä on ennen ollut lappalaisten seita. Sanotaan, että vielä 50—60 vuotta takaperin siinä on palvottu. Poronsarvia — tai peuran — on paljon ollut siinä ennen, mutta niistä on osa lahonnut, osa painunut niemen pounikkomaahan.

Kuva 27. Törmäslompolo. Keskellä vasemmalla Seitaniemi.
Muonio.

Jos kaivaa pounikkoja, nousee siitä sarvia. Luikolahden rannalla, Seitaniemen toisella puolella, on tievamaassa pitkulaisia kuoppia, joita luullaan lappalaisten haudoiksi. Seitaniemestä on joskus nähty valkean leimahtelevan.

Seijanniemen seita. Jierisjärven eteläpäässä on *Seijanniemi*. Siinä on noin metriä korkea, pitkä suipokas kivi väännetty pystyyn. »Tekivät sille ennen kunniaa kalanpyytäjät ja toivat sille kalan saalista.»

Kuva 28. Pakajärven Seitapahta. Muonio.

Kuva 29. Pakasaivo. Muonio.

Haltioletto, pieni saari Jierisjärven pohjoisrannalla, sanotaan lappalaisten vanhaksi hautausmaaksi. On mainittu myös entiseksi uhripaikaksi (Suomenmaa IX: 2, siv. 245). Samoin Jierisjärven *Isosaari* ja *Keimiöniemi*, järven pohjoisrannalla, sekä kirkonkylän lähimailla *Kalliorova*, mainitaan entisinä uhripaikkoina (Suomenmaa IX:2, siv. 245).

Saijanvaara. Eskelisestä — Kangosjärveltä toista penikulmaa etelään, maantien varrella — länteen väylälle päin, n. parin neljänneksen päässä, Saitajärvien lähellä, on korkea terävälakinen pahikkovaara, *Saijanvaara*. Vaaran jypyryllä on pystyssä iso kivi ja kiven ympärillä pienempiä kiviä, jotka ovat kuin ihmisten asettamia. Sanotaan, että kivi on ollut lappalaisten seita, ja vaaran nimen pitäisi oikeastaan olla *Seijanvaara*.

Pakajärven Seitapahta. Muonion eteläosassa, lähellä Kolarin rajaa, kolme neljännestä maantiestä itää kohden, on pieni *Pakajärvi*, metsäjärvi. Pakajärven takana on vielä pienempi järvi, *Pakasaivo*, ja Pakasaivon takana neljänneksen päässä jäkäläisellä mäntykankaalla on *Seitapahta*, lappalaisten vanha palvoskivi. Se on yksinäinen suuri kallionlohkare, yli kaksi metriä korkea ja noin kuusi metriä leveä. Etelän puolelta kivi on jyrkkä, mutta pohjoisen puolella se nousee porras-

maisesti, lännen puolella on kiven alla suuri kopero. Petäjäköstä kivi pohottaa kuin metsänasunto, eikä muuta kiveä ole koko kankaalla. Entisaikaan lappalaiset kokoontuivat Pakajärvelle kesäksi, asustelivat järven ja saivon rannoilla, pyysivät kalaa ja lypsivät porojaan, ja poroilla oli täällä hyvät jäkäläiset kankaat. Sanotaan, että Ruotsin lappalaisiakin asettui tänne.

Pakasaivo on hyvin syvä, hyvin jyrkkärantainen, hietaiseen kangasmaahan painunut pikkujärvi, pitkä ja kapea, ja »sitä sanotaan lappalaisten helvetiksi, kun se on niin kolo paikka.» Ja Seitapahtaa sanotaan myös *Kirkkopahaksi* (Kirkkopahta), »kun se on ollut lappalaisilla niinkun joku kirkkopaikka.»

KITTELÄ.

Pyhäkero. Pallastunturin korkeimpia lakeja on Pyhäkero, ja luultavasti entisten lappien palvoma paikka. »Pallastunturissa on seita, vanhat ovat siitä muistelleet.»

Kirkkokivi. Pallasjärven ylipäässä on Polviniemi, korkealakinen niemi. Sen harjalla on noin pari sylvä korkea kivi pystyssä. Sitä sanotaan *Kirkkokiveksi*, ja »sitä ennen vanhaan lappalaiset luultavasti ovat palvelleet.»

Kuusivaaran kivikuva. Kuusivaara on Jierisjärven Keimiötunturin takana, Kivijärven eteläpuolella, Pöntsöstä pohjoiseen. Siellä kerrotaan olevan kivistä rakennetun »uunin», ja sen sisässä kivistä tehdyn ihmisen muotoisen kuvan, noin pari, kolme korttelia pitkän. »Uuni» on isolla maakivellä. *Lappalaisten kirkoksi* ovat jotkut sitä sanoneet sekä myös *Kuusivaaran helvetiksi*, jossa lappalaisten luullaan paistaneen pahantekijöitään.

Kuusivaaran jumala. Edellä mainitun Kuusivaaran itävieriteellä on ennen ollut puusta tehty miehenkuva, *lappalaisten jumala*. Puu on korkealta hakattu poikki, ja kantoon on veistetty ihmisen hahmo, kaikki niinkuin ihmisessä on. Pöntsön Oskari on sen nähnyt vielä 40—50 vuotta takaperin. Ei tiedetä, vieläkö se on pystyssä.

Kuva 30. Taatsin seita Kitisen-
joen latvoilla. Kittilä.

Taatsin seita. Kitisenjoen latvoilla, toista penikulmaa Pokasta ylöskäsin, koskisen ja mutkaisen väylän takana, on pieni kapea kalliorantainen *Taatsinjärvi*. Järven yläpäässä, pohjoisrannalla, korkean kallioseinän vieressä on mahtava, noin kuusi syltä korkea kivipatsas. Patsas on niinkuin rantakalliokin liuskakiveä, alhaalta leveämpi, ylhäältä kapeampi, pykälittäin kapeneva. Yläosa on n. pari metriä leveä, ylin kohta vain pari-, kolme dm. Patsaalla on ennen ollut kivinen pää, mutta se on pudotettu ja särjetty. Kokonaisuudessaan

patsas on ennen ollut kuin ihmisen hahmoinen, on ollut rinta, kaula ja pää sekä niinkuin lapinlakki päässä.

Seitakiven yläpykälillä oli ennen paljon poronsarvia ja pääluita sekä kalanruotoja, joita sinne »pitkälläkädellä» oli ojenneltu. Vieläkin on kiven juurella jokin pääluu ja leukaluu.

Taatsinkirkko. Lähellä Taatsin seitaa, samalla Taatsinjärvellä, on *Taatsinkirkko*. Se on monta syltä korkea, pystysuora, jopa järveen kallistuva kallioseinä, rantakallio. »Vesi juoksee siellä ja tippuu ja ottaa kajun niinkuin saarnattaisiin siellä. Se on niinkuin huone. Sanothan, että se on jättiläisten tekemä. Lappalaiset ovat laittaneet uhriaan siellä päällä, poronsarvia ja kalanpäitä, peuransarvia ja luita. Aina laskiaisiltana kun on keitetty poronkoparoita, on luut viety sinne. Ja kalanpyynnistä on myös viety osa sinne. Kallion alle ovat uhrinsa panneet.»

»Taatsinkirkon alla ovat lappalaiset laulaneet seitarukouksiansa. Se kun kumisi, siksi siellä lauloivat.»

Taatsinjärven lähellä, pohjoisrannalla, on *Taatsinpalo*,

Kuva 31. Taatsin kirkko Kitisen latvoilla.

suuri entisten lappalaisten kotakenttä. Siinä aikoinaan, n. 60—70 vuotta takaperin asusteli salakättä Koutokeinin lappalaisiakin 5—6 kotakuntaa. Ja hekin kävivät palvomassa Taatsin seitä.

Seitakuusi. Lalvajärven rannalla, Taatsinjärveltä n. kolme neljännestä ylös Kitisenjokea, Korsatunturin alla, on myös vanha seitapaikka, *Seitakuusi*. Siinä on vanha kenttä ja kuusi, ja kuusen juurelle on entisaikaan viety uhria.

Särkijärven seita. Tepastojoen juoksulla, Puljun ja Tepaston välillä, on joen itäpuolella Särkijärvi. Järven pohjoisrannalla, *Reikäkivenniemellä* oli ennen vedenrajassa lattea kivi, ja siinä kolmen sormen levyinen reikä, ei kovin syvä. Siinä oli kuin »syämmen kuva». Kivi oli iso, ymmyrkäinen ja valkealaitainen, ja sanottiin sitä *Reikäkiveksi*. Kivi oli kalamiesten jumala, kalaa ja tupakkia sille uhrattiin, ja uhrattaessa piti lahjat panna kiven reikäkoperoon. Kerran keväällä kivi katosi, jäät kuljettivat sen paikoiltaan. Mutta sitten vuosien perästä vanhat äijät sen taas löysivät järvestä ja veivät entiselle sijalleen ja palvoivat sitä niinkuin ennenkin.

Rytiniemen seita. Särkijärvellä on ollut toinenkin seita Rytiniemessä, järven länsirannalla. Siihen on uhrattu parhaasta päästä poronsarvia ja karvoja.

Kuva 32. Jänkkjärvi. Keskellä Seijansaari (ennen Seijanniemi).
Kittilä. Hossa.

Jänkkjärven kalaseita. Sirkankylän ja Hossan kohdalla, Kittilän kirkolta pari penikulmaa pohjoiseen, Ounisjoen itäpuolella, on metsässä jänkkien keskellä pienoinen *Jänkkjärvi*. Järvessä on länsirannan puolessa pieni *Seijansaari* — se oli entiseen aikana niemenä, *Seijanniemenä*, mutta vesi on syönyt kannaksen poikki — pounuinen saari, johon oli sammalista tehty iso pounu, *Seitamäläs*, ja mättäällä oli seita. Se oli sinipunertavasta pissikivestä laitettu ihmisenkuva. Kalamiehet olivat sille uhranneet kaloja. Paksunmaan Kuhmuotta oli sitten seitakiven hävittänyt polttamalla, kun se ei ollut antanut hänelle kaloja. Seitakiven palasia on vain sitten jälkeinpäin nähty ja joskus tuotu lapsille leikkikaluiksi. Tämä on tapahtunut jo nykyisten vanhojen lapsuuden aikana.

Sirkkajärven seita. Sirkkajärven pohjoisrannalla on pitkähkö *Seitaniemi*, ja sen eteläpuolella *Seitalahti*. Niemellä on entiseen aikaan ollut lappalaisten kalaseita, *kalajumala*, iso kivilaaka pystyssä kallionlaitaa vasten. Kiveen oli »hakkattu kirjoituksia». Kalanpyytäjät, jopa etelästä tulleet kemiläisetkin ovat kiveä palvelleet ja antaneet sille kaloja uhriksi. Myös peuran (tai poron-) sarvia on sille uhrattu, ja entiseen aikaan on kiven luona kuopassa ollut iso kasa sar-

via. Seijanlahdesta on kerran löydetty reikäkivi, n. kolme tuumaa läpimitaten.

Immeljärvi. Sirkankylän eteläpuolella, Levi- ja Kätkä-tunturien välissä, on kaunis *Immeljärvi*, pieni kapea tunturi-järvi. Sen rannalla lienee vanhoilla lappalaisilla ollut uhri-paikka.

Korteniemen seita. Rastinkylällä, Loukisen juoksulla, Kuivasalmenjärvessä on *Korteniemi*. Niemessä on ennen ollut seita, pysty kivi, jota kalamiehet ovat palvelleet. Seita oli siitä merkillinen, ettei se sallinut järvellä nuottaa vedettäessä sanottavan ei kissan eikä koiran nimeä. Jos sanottiin, niin ei kaloja saatu. Seitakivi on jo hävinnyt.

Sotkajärven seita. Kuivasalmenjärvestä etelään on Sotka-järvi, Sotkajoen latvoilla. Järven päässä mainitaan ennen olleen seidan. Kalamiehet olivat sitä palvelleet, ja Kari-Mikon kerrotaan siltä pyytäneen lintuonnea ja luvanneen palkaksi metson.

Nälkäjärven seita. Nälkäjärvi on pieni järvi Ounisjoen itäpuolella, kolme neljännestä Kittilän kirkolta pohjoiseen. Siellä on *Seitalahti*, ja lahdesta on entisaikaan noussut suuri kala vedenpinnalle näköisälle kuvastelemaan. Sille on pitänyt heittää uhria, että se olisi jälleen painunut pois veteen. Poronsarvia on sille heitetty. Seijaksi (?) on kalaa sanottu.

Kelontekemän Noitakallio. Kelontekemäjärvessä, etelä-päässä, on korkea kari, jota sanotaan *Noitakallioksi*. Sen päälle on ladottu kiviä n. puoli metriä korkeaksi tapuliksi. Tälle kivikasalle entiset noidat ovat menneet ja laulaneet siinä itsensä loveen.

Alakylän Lovikivi. Alakylässä, Mokon riihen luona oli ennen maakivi, jossa noidat olivat laulautuneet loveen. Kivessä oli ollut niinkuin ihmisen kuva. Kivi on hävinnyt jo.

Pyhäjärvi on Kapsajoen latvoilla kaukana pohjoisessa tunturimaassa, Puljun kohdalla.

Pyhäjärvi ja *Pyhätunturi* ovat Sirkankylästä Aakenus-järvelle mentäessä Levijoen eteläpuolella.

Pyhäjärvi ja *Pyhätunturi* ovat Kolarin ja Kittilän rajalla olevassa tunturiuonnossa Aakenustunturin länsipuolella.

Äijänpulju. Kittilän Alakylän laidassa on korkea pulju — pulju = pyöreä hiekkatieva —, muita korkeampi. Sitä sanotaan Äijänpuljuksi. Ei kyllä enää muisteta, että siinä olisi uhrattu.

Hehkotuskuoppa. Vastapäätä Hossaa, Ounisjoen itäpuolella on lähellä jokea syvä pyöreä kuoppa, n. 4—5 kyynärää syvä ja päältä 4—5 syltä yli mitaten. Siinä kerrotaan lappalaisten ennen vanhaan pitäneen kisojaan, ja sentähden sitä sanotaan Hehkotuskuoppaksi.

Keripäitä on Kittilän kiveliöissä, kalapatsaita m.m. Mustanlammen itäpuolella Mustanvaaran laiteessa useampia patsaita, Molkolammen rannalla kolme patsasta. Lintusaaliin patsas on Uollin Pöytämaassa ja kontion kaatopatsas Liiva-joen rannalla sekä Kinisselällä. Kaikki nämä Kittilän kaakoisosassa, Molko- ja Kinisjärvien seutuvilla.

XXIX. Uno Karttunen, Kaarle Aksel Gottlundin runon keräykset. Hinta 10:—.

XXX. Arvid Genetz, Unkarin ensi tavuun vokaalien suhteet suomalais-lappalais-mordvalaisiin. Hinta 10:—.

XXXI. Frans Aimä, Äänneopillinen tutkimus Tytärsaaren murteesta. Hinta 10:—.

XXXII. Lauri Suomalainen, Jaakko Fredrik Lagervall. Hinta 10:—.

XXXIII. E. S. Yrjö-Koskinen, Suomenkielen synonyymeja II. Hinta 10:—.

XXXIV. Kustavi Grotenfelt, Moniahta lehti Suomen sivistyshistoriaa. II. Hinta 10:—.

XXXVI. Elsa Lindström (Rydman), Äänneopillinen tutkimus Jaakko Suomalaisen virsikirjan kielestä. Hinta 10:—.

XXXVII. Henricus Florinus, Wanhain Suomalaisten tavalliset ja suloiset Sananlascut. Hinta 10:—.

XXXVIII. Harry Streng, Konsonanttiyhtymä *ts* suomenkielessä. Hinta 10:—.

XXXIX. Nanna v. Fieandt, Kaksi konsonanttia sanan alussa suomen kielessä. Hinta 10:—.

XL. Tekla Teivaala, Virolaisista paikannimistä 1200-luvulla. Hinta 10:—.

XLI. A. Hämäläinen, Epifanij Viisaan tiedot Pyhästä Tapanista ja syrjääneistä. Hinta 10:—.

XLII. V. Alava, Vatjalaisia häätapoja. Hinta 20:—.

XLIII. Tuomas Taittonen, Mustakirja. Hinta 10:—.

XLIV. Kaarlo Nieminen, Suomalaisen taiderunouden kielestä viime vuosisadalla (1890-luvulle). Hinta 10:—.

XLV. Martti Airila, Äännehistoriallinen tutkimus Herra Martin maanlainsuomennoksen kielestä. Hinta 10:—.

XLVI. Heikki Ojansuu, Äännehistoriallisia lisiä suomen murteiden tuntemiseen. Hinta 15:—.

XLVII. Heikki Ojansuu, Piispa Henrikin surmavirren historia. Hinta 20:—.

XLVIII. A. R. Niemi, Vanhan suomalaisen runomitan synnystä. Hinta 10:—.

XLIX. Heikki Ojansuu, Lisiä suomalais-balttilaisiin kosketuksiin. Hinta 15:—.

L. Antti Arne, Vesitiellä viipynyt neito. Hinta 10:—.

LI. Martti Haavio, Paavo Korhosesta, rautalammelaudesta kansanrunoilijasta. Hinta 10:—.

LII. Martti Rapola, Pääpainottomiin tavuihin kehittyneiden pitkien vokaalien käsittely suomen itämurteissa. Hinta 10:—.

LIII. Yrjö Wichmann, Paavali Hunfalvyn suomalaista kirjeenvaihtoa. Hinta 10:—.

LIV. Olli Koistinen, Elias Lönnrotin matkat Ylä-Karjalassa. Hinta 10:—.

LV. Lauri Hakulinen, Opas suomen kielen murteiden sanavarain kerääjille. Hinta 6:—.

LVI. Toivo Haapanen, Suomalaiset runomittateoriat 1800-luvulla. Hinta 20:—.

LVII. E. A. Tunkelo, Kuinka Suom. Kirj. Seura on tullut Aleksis Kiven teosten kustantajaksi. Hinta 8:—.

- LVIII.** E. A. Tunkelo, Luettelo aikakauskirja „Suomen” I-IV jakson, osittain myös niihin sisältyväin Suom. Kirj. Seuran Keskustelemuksien sisällyksestä. Hinta 5:—.
- LIX.** Kustaa Vilkuna, Nivalan murteen äänneoppia Hinta 15:—.
- LX.** A. A. Koskenjaakko, Virkamiehet ja herrat suomalaisissa sananlaskuissa. Hinta 15:—.
- LXI.** Antti Aarne, „Pilviin ryöstetyn” runo. Hinta 20:—.
- LXII.** Knut Cannelin, Havaintoja suomenkielen denomi-naalisten johdannaisverbien alalta. Hinta 5:—.
- LXIII.** Kai Donner, Kielimaantieteellisistä tutkimuksista Suomessa. Hinta 8:—.
- LXIV.** Martti Haavio, Syrjääniläiset hääitkut. Hinta 15:—.
- LXV.** Ilmari Heikinheimo, Piirteitä Gottlundin Otavan syntyhistoriasta. Hinta 10:—.
- LXVI.** Artturi Kannisto, Voguulien kohtalolauluista. Hinta 10:—.
- LXVII.** Aarni Penttilä, Suomen attributista. Hinta 10:—.
- LXVIII.** Albert Saareste, Viron kielikartaston julkaise-misaikeesta. Hinta 5:—.
- LXIX.** Laina Syrjänen, Suomen kielen *d* ja Elias Lönn-rot. Hinta 15:—.
- LXX.** V. Tarkiainen, Holberg Suomessa. Hinta 10:—.
- LXXI.** Kaarle Krohn, Suom. Kirj. Seura 1831—1931. Toi-mihenkilöt ja toiminnan puitteet. Hinta 10:—.
- LXXII.** V. Tarkiainen, Suom. Kirj. Seura 1831—1931. Kauno- kirjallisuus ja kirjallisuuden tutkimus. Hinta 10:—.
- LXXIII.** Kaarlo Blomstedt, Suom. Kirj. Seura 1831—1931. Historia, muinaistutkimus, maantiede. Hinta 20:—.
- LXXIV.** Martti Haavio, Suom. Kirj. Seura 1831—1931. Kan-sanrunouden keruu ja tutkimus. Hinta 20:—.
- LXXV.** Martti Niinivaara, Suom. Kirj. Seura 1831—1931. Kielen tutkimus ja viljely. Hinta 10:—.
- LXXVI.** Niilo Liakka ja Sulo Haltsonen, Suom. Kirj. Seura 1831—1931. Kansanvalistus ja -sivistys. Tilastotietoja jul-kaisutoiminnasta. Hinta 10:—.
- LXXVII.** Aarni Penttilä, Upsalan suomenkielisen evanke-liumikirjan kielestä. Hinta 20:—.
- LXXVIII.** Niilo Ikola, Eteläviron verbien persoonapäät-teistä. Hinta 15:—.
- LXXIX.** Tahvo Liljeblad, Tunkuan murteen konsonan-tismi. Hinta 15:—.
- LXXX.** R. E. Nirvi, Suistamon keskusmurteen vokalismi. Hinta 20:—.
- LXXXI.** V. J. Mansikka, Inkerin liekkulauluista. Hinta 10:—.
- LXXXII.** Katri Oksanen, Adessiivin käytöstä Kokemäen murteessa. Hinta 5:—.
- LXXXIII.** Greta Karste, Havaintoja olosijojen käytöstä Säkijärven murteessa. Hinta 10:—.
- LXXXIV.** S. Paulaharju, Seitoja ja Seidan palvontaa. Hinta 15:—.

Hinta 15:—

Suom. kirj. seura

